

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

«Дії працівників поліції під час виборчого процесу в Україні»

Харків 2019

УДК 342.951: 351.82
ББК 67.9(4УКР)301.1
А 31

Рекомендовано до друку

*Науково-методичною радою Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 24 січня 2019 р.)*

Рецензенти:

1. Салманова О.Ю. – завідувач кафедри адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, професор.
2. Резанов С.А. – інспектор відділу МСЕК УОАЗОР ГУНП в Харківській області, кандидат юридичних наук, доцент.

Авторський колектив:

Бакумов О. С. (канд. юрид. наук); **Безпалова О. І.** (д-р юрид. наук, проф.); **Гудзь Т. І.** (канд. юрид. наук, доц.); **Кікінчук В. В.** (канд. юрид. наук); **Котелюх М. О.** (канд. юрид. наук, доц.); **Марчук М. І.** (канд. юрид. наук, доц.); **Орлова Т. А.** (канд. юрид. наук, доц.); **Панова О. О.** (канд. юрид. наук, доц.); **Прокопенко О. Ю.** (д-р юрид. наук, стар. наук.спів.); **Селюков В. С.** (канд. юрид. наук); **Таранов В. Л.**

Дії працівників поліції під час виборчого процесу в Україні: методичні рекомендації / О. С. Бакумов, О. І. Безпалова, О. Ю. Прокопенко та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. с.

Дані рекомендації розроблені відповідно до рішення Науково-методичної ради ХНУВС від 26.12.2018 року № 12 з метою організаційно-правового забезпечення діяльності органів та підрозділів Національної поліції України під час виборчого процесу в Україні, в рамках реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням КМУ від 15.11.2017 р. № 1023-р.

В них розглядаються загальні положення виборчого процесу в Україні, окремо звернута увагу на вибори Президента України, що відбудуться у 2019 році, охарактеризовано функціональні обов'язки працівників поліції під час виборчого процесу, проаналізовано алгоритм дій працівників поліції під час виборчого процесу, здійснено аналіз адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства.

УДК 342.951: 351.82
ББК 67.9(4УКР) 301.1

ПЛАН:

ВСТУП

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....
2. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....
3. АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ:.....
 - 3.1. Під час транспортування виборчих бюлетенів (передень виборів).....
 - 3.2. Охорона виборчих бюлетенів до дня голосування.....
 - 3.3. Охорона публічного порядку та безпеки у день голосування (алгоритм дій під час типових ситуацій).....
 - 3.3.1. Дії працівників поліції під час виявлення вибухового пристрою на виборчій дільниці або отримання повідомлення про можливе замінування
 - 3.3.2. Дії працівників поліції у разі дорожньо-транспортної пригоди за участю автомобіля, що перевозить бюлетені
 - 3.3.3. Дії працівників поліції у разі вчинення хуліганства на території виборчої дільниці
 - 3.3.4. Дії працівників поліції у разі виявлення пожежі на виборчій дільниці
 - 3.3.5. Дії працівників поліції у разі масових заходів під час виборів
 - 3.3.6. Дії працівників поліції у разі виявлення факту вчинення злочину на виборчій дільниці
 - 3.3.7. Дії працівників поліції у разі виявлення факту проведення агітації та інших закликів у день голосування
 - 3.4. Дії працівників поліції під час транспортування виборчих бюлетенів та інших документів після дня голосування.....
4. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....
5. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....
6. РОЗ'ЯСНЕННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ОСОБИ – ПРАВОПОРУШНИКУ
7. ДОСТАВЛЕННЯ ПОРУШНИКА
8. АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ (порядок його здійснення)
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....

ВСТУП

Ключовими векторами, визначеними Стратегією сталого розвитку «Україна - 2020», є вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності та вектор гордості. За вектором відповідальності передбачено низку реформ, зокрема, таких як реформа виборчого законодавства, децентралізація та реформа державного управління. Що стосується вектору безпеки, то його орієнтирами визначено, зокрема, судову реформу, антикорупційну реформу, реформу правоохоронної системи, програму електронного урядування. Комплексна реалізація вказаних реформ дозволить забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством та державою, запровадити нові підходи до гарантування виборчих прав громадян.

Значущість оновлення існуючого механізму забезпечення виборчих прав громадян актуалізується тим, що у березні 2019 року мають відбутися чергові вибори Президента України. У чинному законодавстві України вже враховано низку рекомендацій місії Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Венеціанської комісії, висновків Європейської комісії «За демократію через право». Це дозволило створити умови для забезпечення відносно високого рівня гарантій виборчих прав громадян.

В Україні проводяться вибори: Президента України (загальнодержавні); народних депутатів України (загальнодержавні); депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (місцеві).

Основною метою виборчого процесу є формування органів влади відповідно до встановлених правових норм, які містяться у Конституції України, законах України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори» та інших нормативно-правових актах, що забезпечують нормальне функціонування виборчої системи.

Одним із основних суб'єктів забезпечення нормального функціонування виборчого процесу є органи та підрозділи Національної поліції України. Проте, слід наголосити, що поліція не є суб'єктом безпосереднього виборчого процесу. Основним завданням працівників поліції під час виборчого процесу є запобігання порушенням законодавства, охорона виборчих прав громадян України і забезпечення публічного порядку та безпеки. Разом з тим, у разі вчинення порушень працівники поліції мусять вчасно їх виявляти, розслідувати і розкривати, усувати їх наслідки в межах своєї компетенції.

Стаття 10 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності.

Поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань.

В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність.

Поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях.

Таким чином, принцип політичної нейтральності надає можливість органам та підрозділам Національної поліції повноцінно виконувати законодавчо передбачені завдання та на належному рівні здійснювати забезпечення виборчого процесу, а ознайомлення зі змістом методичних рекомендацій «Дії працівників поліції під час виборчого процесу в Україні» дозволить як працівникам поліції, так і пересічним громадянам мати уявлення про: алгоритм дій органів та підрозділів Національної поліції в зазначених обставинах; відповідальність за порушення норм, які регламентують виборчий процес; загальні засади виборчого процесу в Україні.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У демократичному суспільстві вибори є одним з найважливіших інститутів легітимізації існуючої політичної системи і політичного режиму.

Сам факт участі громадян у виборах зазвичай означає прийняття ними даного типу політичної системи, політичного режиму, правил формування органів влади незалежно від ставлення населення до конкретних посадових осіб, уряду і правлячих партій.

Вибори не зводяться до голосування за висунутих кандидатів на виборні посади; вони являють собою не одномоментний акт, а тривалий за часом і складний за змістом *виборчий процес* — комплекс логічно пов'язаних між собою дій, об'єднаних у відповідні процедури та стадії.

Чинне виборче законодавство України визначає *виборчий процес* як здійснення відповідними суб'єктами виборчих процедур, передбачених Законом. З точки зору конституційно-правової науки, виборчий процес — це різновид юридичного процесу, що являє собою встановлений законом порядок послідовно вчинюваних відповідними суб'єктами узгоджених дій і процедур, спрямованих на легітимне формування персонального складу виборних органів публічної влади. Виборчий процес як організаційно-правова форма реалізації суб'єктивного виборчого права відображає технологію участі виборців у формуванні персонального складу органів публічної влади. Він включає встановлену законом сукупність стадій, що забезпечують його цілісність і легітимність результатів, а стадії, у свою чергу, складаються з конкретних виборчих процедур та виборчих дій.

Суб'єктами виборчого процесу визнаються особи, органи та організації, наділені Конституцією та виборчим законодавством України правами та обов'язками стосовно організації та проведення виборів, у тому числі:

- 1) виборець;

2) Центральна виборча комісія, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до Закону;

3) партія, що висунула кандидата на виборну посаду;

4) кандидат на виборну посаду, зареєстрований у порядку, встановленому Законом;

5) офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації.

Згідно з чинним виборчим законодавством, виборчий процес в Україні здійснюється на засадах:

1) дотримання принципів виборчого права. Відповідно до статті 71 Конституції України, вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Загальне виборче право означає, що право голосу на виборах мають громадяни України, яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.

Не має права голосу громадянин, визнаний судом недієздатним.

Рівне виборче право передбачає, що кожен виборець має один голос. Усі суб'єкти виборчого процесу мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі, що забезпечується заборонаю привілеїв чи обмежень кандидатів у депутати за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, а також заборонаю незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у виборчий процес, рівним та неупередженим ставленням ЗМІ до суб'єктів виборчого процесу.

Пряме виборче право — громадяни України безпосередньо шляхом голосування формують органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Голосування на виборах є *таємним*: контроль за волевиявленням виборців забороняється. Фотографування, відеофіксація в будь-який спосіб

результатів волевиявлення виборців в кабіні для таємного голосування, а також демонстрація виборцем результатів волевиявлення у приміщенні для голосування забороняються і є порушенням таємниці голосування.

Членам виборчих комісій, іншим особам забороняється вчиняти будь-які дії чи розголошувати відомості, які дають можливість встановити зміст волевиявлення конкретного виборця.

Вільне виборче право — виборцям забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні. Застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню і виявленню волі виборця, забороняється. З метою забезпечення умов для вільного волевиявлення військовослужбовцям строкової служби надається відпустка для участі в голосуванні не менш як на чотири години.

Участь громадян України у виборах є добровільною. Ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у виборах;

2) законності та заборони незаконного втручання будь-кого у цей процес;

3) політичного плюралізму та багатопартійності;

4) публічності та відкритості виборчого процесу;

5) рівності всіх кандидатів на відповідні виборні посади;

6) рівності прав партій — суб'єктів виборчого процесу;

7) свободи передвиборної агітації, рівного доступу всіх кандидатів і партій — суб'єктів виборчого процесу до ЗМІ незалежно від їх форми власності, крім ЗМІ, засновниками (власниками) яких є політичні партії;

8) неупередженості органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, судів, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до партій — суб'єктів виборчого процесу та кандидатів на виборні посади. У спеціальній літературі також виокремлюють такі принципи виборчого процесу як безперервність,

поступальність, документальність, свобода вибору форм і методів передвиборної агітації, тощо.

Документом, який підтверджує громадянство України, є:

- 1) паспорт громадянина України;
- 2) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 3) дипломатичний паспорт;
- 4) службовий паспорт;
- 5) військовий квиток (виключно для військовослужбовців строкової служби);
- 6) тимчасове посвідчення громадянина України;
- 7) картка (довідка) установи виконання покарань або слідчого ізолятора, що повинна містити: прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць, рік народження, громадянство, фотокартку особи, підпис керівника та печатку установи, — для осіб, які перебувають в установах виконання покарань або слідчих ізоляторах.

Початок виборчого процесу визначається строками, встановленими Конституцією України та виборчим законодавством.

Чинне виборче законодавство України передбачає такі *обов'язкові стадії* виборчого процесу:

- 1) висування та реєстрація кандидатів;
- 2) утворення виборчих комісій (крім Центральної виборчої комісії);
- 3) проведення передвиборної агітації;
- 4) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі;
- 5) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- 6) голосування;
- 7) підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування;
- 8) встановлення результатів виборів та їх офіційне оприлюднення;
- 9) припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій.

У разі необхідності виборчий процес може включати також такі *факультативні* стадії: 1) повторне голосування; 2) підрахунок голосів виборців і встановлення підсумків повторного голосування та результатів виборів.

Виборчий процес завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів виборів.

Більш детально стадії виборчого процесу розглянемо на прикладі виборів Президента України.

Вибори Президента України можуть бути черговими, позачерговими та повторними.

Чергові вибори Президента України проводяться у зв'язку із закінченням конституційного строку повноважень Президента України.

Позачергові вибори Президента України проводяться у зв'язку з прийняттям відповідної постанови Верховної Ради України.

Повторні вибори Президента України проводяться у випадках:

1) якщо до виборчого бюлетеня для голосування було включено не більше двох кандидатів на пост Президента України і жодного з них не було обрано;

1⁻¹) у разі коли після закінчення строку реєстрації кандидатів на пост Президента України не зареєстровано жодного кандидата;

2) якщо всі кандидати на пост Президента України, включені до виборчого бюлетеня, до дня виборів або до дня повторного голосування зняли свої кандидатури;

3) у разі коли вибори Президента України визнані такими, що не відбулися;

4) якщо особа після її обрання не набула мандата у порядку та у строк, встановлені законодавством.

Вибори Президента України призначаються Верховною Радою України шляхом прийняття відповідної постанови.

Чергові вибори Президента України відбуваються в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. Таким чином, дата чергових виборів — 31 березня 2019 року.

Виборчий процес чергових виборів Президента України розпочинається за дев'яносто днів до дня голосування. Центральна виборча комісія оголошує про початок виборчого процесу шляхом прийняття рішення не пізніш як за дев'яносто один день до дня голосування.

Висування кандидатів на пост Президента України є однією з найважливіших стадій виборчого процесу. Право висування кандидата на пост Президента України належить громадянам України, які мають право голосу. Це право реалізується ними через політичні партії, а також шляхом самовисування, і розпочинається з першого дня виборчого процесу (тобто з 31 грудня 2018 року стартував виборчий процес чергових виборів Президента України, розпочалися висунення кандидатів від партій і реєстрація кандидатів–самовисуванців).

Президентом України може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років.

Одна й та ж особа не може бути Президентом України більш як два строки підряд. Особа, яка двічі підряд обиралася на пост Президента України, не може бути висунута кандидатом на цей пост.

Партією, яка висунула кандидата на пост Президента України, або кандидатом на пост Президента України у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії вноситься грошова застава у розмірі два мільйони п'ятсот тисяч гривень.

Грошова застава повертається суб'єкту її внесення (партії чи кандидату на пост Президента України) у разі, якщо відповідного кандидата визнано обраним Президентом України або включено до виборчого бюлетеня для

повторного голосування. В інших випадках грошова застава не повертається і перераховується до Державного бюджету України.

Партія може висунути лише одного кандидата на пост Президента України.

Центральна виборча комісія реєструє кандидата на пост Президента України за умови отримання документів, передбачених ст.ст. 50, 51 Закону України «Про вибори Президента України».

Центральна виборча комісія закінчує реєстрацію кандидатів на пост Президента України не пізніше ніж за п'ятдесят днів до дня виборів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що 4 лютого 2019 року — останній день для подачі документів від кандидатів у Центрвиборчком. А до 9 лютого 2019 року процес реєстрації кандидатів Центральною виборчою комісією завершиться, на підставі чого буде складено офіційний список кандидатів на президентський пост.

Утворення виборчих комісій. Систему виборчих комісій, що організовують і проводять вибори Президента України, становлять:

- 1) Центральна виборча комісія;
- 2) окружні виборчі комісії;
- 3) дільничні виборчі комісії.

Повноваження виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів Президента України поширюються:

- 1) Центральної виборчої комісії — на всю територію України;
- 2) окружної виборчої комісії — у межах територіального виборчого округу;
- 3) дільничної виборчої комісії — у межах виборчої дільниці.

Центральна виборча комісія здійснює повноваження окружної виборчої комісії в закордонному виборчому окрузі.

Виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку та проведення виборів

Президента України і забезпечувати додержання та однакове застосування законодавства України про вибори Президента України.

Центральна виборча комісія очолює систему виборчих комісій, які організовують підготовку і проведення виборів Президента України, і є комісією вищого рівня щодо усіх окружних та дільничних виборчих комісій, передбачених Законом. Центральна виборча комісія не є правонаступником окружних виборчих комісій.

Центральна виборча комісія є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції та законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Законодавчою основою організації і діяльності Центральної виборчої комісії є Конституція України (п. 21 ч. 1 ст. 85), Закон України «Про Центральну виборчу комісію» та інші правові акти.

Верховна Рада України призначає на посаду та припиняє повноваження членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України. У поданні Президента України про призначення на посаду членів Центральної виборчої комісії враховуються пропозиції депутатських фракцій і груп, утворених у поточному скликанні Верховної Ради України.

До складу Центральної виборчої комісії згідно з ч. 3 ст. 6 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» входять 17 членів. Строк повноважень членів Центральної виборчої комісії — 7 років. Центральна виборча комісія працює на постійній основі, члени Центральної виборчої комісії мають статус державних службовців.

Членом Центральної виборчої комісії може бути громадянин України, який:

- 1) на день призначення досяг 25 років;
- 2) має право голосу;
- 3) проживає в Україні не менше п'яти останніх років;
- 4) володіє державною мовою.

Членом Центральної виборчої комісії не може бути особа, яка:

- 1) має судимість за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята в установленому законом порядку;
- 2) на якого протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційних правопорушень;
- 3) визнана у встановленому порядку недієздатною чи обмежено дієздатною;
- 4) є народним депутатом України, має інший представницький мандат;
- 5) входить до складу інших виборчих комісій, комісій з референдумів, є членом ініціативної групи референдуму, займається підприємницькою діяльністю, входить до складу правління чи інших виконавчих органів організацій, що мають на меті отримання прибутку.

Член Центральної виборчої комісії не може:

- 1) входити до складу органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування;
- 2) бути кандидатом у Президенти України, кандидатом у народні депутати України, депутати місцевої ради чи Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довіреною особою, представником чи уповноваженою особою політичної партії, що беруть участь у виборах. При набутті членом Центральної виборчої комісії зазначеного статусу Комісія приймає рішення про зупинення його повноважень на період перебування у відповідному статусі.

Член комісії, який до свого призначення на посаду був членом будь-якої політичної партії, на час здійснення своїх повноважень зупиняє членство у цій партії. Він не може брати участі в її діяльності чи виконувати доручення партії, будь-якого її органу або посадової особи.

Члену Центральної виборчої комісії після складення ним присяги видається посвідчення за підписом Президента України.

Голова комісії, його заступники, секретар обираються на її засіданні таємним голосуванням із числа членів Центральної виборчої комісії. Голова Центральної виборчої комісії, його заступники, секретар, а також не менше п'яти інших членів Комісії повинні мати вищу юридичну освіту.

Центральна виборча комісія є повноважною з моменту призначення на посаду та складення присяги не менше як двома третинами її складу. Присяга українському народові складається на пленарному засіданні Верховної Ради України. Особа, яка склала присягу члена Центральної виборчої комісії, ставить свій підпис під текстом присяги. Відмова члена Центральної виборчої комісії скласти присягу тягне за собою скасування Верховною Радою України рішення про його призначення.

Основною формою роботи Центральної виборчої комісії є засідання, які вважаються повноважними, якщо на них присутні не менш як дві третини її персонального складу.

Правовими актами Центральної виборчої комісії є рішення, які ухвалюються у формі постанови. З питань поточної внутрішньої діяльності Центральної виборчої комісії може ухвалювати протокольне рішення. Рішення Центральної виборчої комісії приймається на засіданні відкритим голосуванням більшістю голосів від її складу. Рішення, прийняті Центральною виборчою комісією, можуть бути змінені лише за власної ініціативи або на підставі рішення суду. Голова Центральної виборчої комісії у межах своїх повноважень видає розпорядження.

Окружна виборча комісія є комісією вищого рівня щодо усіх дільничних виборчих комісій на території відповідного територіального виборчого округу з питань виборів Президента України. Окружна виборча комісія утворюється Центральною виборчою комісією не пізніше як за сорок днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше дванадцяти осіб.

Дільнична виборча комісія є суб'єктом відповідного виборчого процесу, має право звернення у межах своїх повноважень до органів державної влади,

органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ та організацій, їх посадових та службових осіб. Дільнична виборча комісія утворюється відповідною окружною виборчою комісією не пізніше як за вісімнадцять днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше дев'яти осіб.

На виборчих дільницях, де кількість виборців не перевищує п'ятдесяти осіб, дільнична виборча комісія може утворюватися у складі голови, секретаря та двох–чотирьох членів комісії.

Основною формою роботи виборчої комісії є засідання, яке скликається головою комісії, в разі його відсутності — заступником голови, а в разі відсутності голови та його заступника — секретарем комісії.

Рішення виборчої комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від складу комісії.

Рішення виборчої комісії, прийняте в межах її повноважень, є обов'язковим для виконання. Ніхто не має права втручатися у діяльність виборчих комісій, за винятком випадків, передбачених Законом.

Рішення виборчої комісії, що суперечить законодавству України або прийняте з перевищенням її повноважень, може бути скасоване виборчою комісією вищого рівня або судом. У такому випадку виборча комісія вищого рівня має право прийняти рішення по суті питання.

У разі бездіяльності виборчої комісії комісія вищого рівня має право прийняти рішення по суті питання, віднесеного до компетенції комісії нижчого рівня. У день голосування такі питання розглядаються комісією вищого рівня невідкладно.

Передвиборна агітація — це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата на пост Президента України.

Передвиборна агітація розпочинається кандидатом на пост Президента України наступного дня після дня його реєстрації Центральною виборчою комісією.

Передвиборна агітація може здійснюватися у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України.

Передвиборна агітація може проводитися у таких формах:

- 1) проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями;
- 2) проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів;
- 3) проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності партій — суб'єктів виборчого процесу чи політичної діяльності кандидатів на пост Президента України;
- 4) оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень;
- 5) розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації;
- 6) розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами;
- 7) проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки партії — суб'єкта виборчого процесу чи кандидата на пост Президента України, а також оприлюднення інформації про таку підтримку;
- 8) публічні заклики голосувати за або не голосувати за кандидата на пост Президента України або публічні оцінки діяльності кандидата на пост Президента України;
- 9) встановлення агітаційних наметів;
- 10) в інших формах, що не суперечать Конституції України та законам України.

При цьому, повинні бути дотримані такі принципи: а) свобода вибору будь-яких незаборонених форм і засобів ведення передвиборної агітації; б) рівні можливості ведення передвиборної агітації для всіх активних суб'єктів виборчого процесу (кандидатів та політичних партій); в) неупереджене ставлення органів державної влади, інших державних установ, органів місцевого самоврядування до всіх без винятку кандидатів та політичних партій; г) надійний контроль за використанням коштів на проведення передвиборної кампанії.

Участь у передвиборній агітації забороняється:

- 1) особам, які не є громадянами України;
- 2) органам виконавчої влади, органам влади Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам і судам, їх посадовим і службовим особам у робочий час (крім випадків, коли відповідна особа є кандидатом на пост Президента України);
- 3) членам виборчих комісій під час виконання обов'язків членів виборчих комісій на строк здійснення повноважень.

У військових частинах (формуваннях) та в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах передвиборна агітація обмежується. Відвідання військових частин (формувань) та установ виконання покарань і слідчих ізоляторів окремими кандидатами на пост Президента України чи їх довіреними особами забороняється. Зустрічі цих осіб з виборцями організуються відповідними окружними виборчими комісіями разом з командирами військових частин (формувань) або керівниками установ виконання покарань і слідчих ізоляторів з обов'язковим повідомленням не пізніше як за три дні до дня зустрічі усіх довірених осіб кандидатів на пост Президента України у відповідному територіальному окрузі.

Поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду

війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняється.

Забороняється проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей. Така передвиборна агітація або надання виборцям грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата або згадуванням його імені, вважається підкупом виборців.

Передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів.

Передвиборна агітація у період виборчого процесу поза строками, встановленими Законом України «Про вибори Президента України, забороняється.

Виборчі округи. Вибори Президента України проводяться по єдиному загальнодержавному одномандатному виборчому округу, який включає в себе всю територію України та закордонний виборчий округ.

Для підготовки, організації і проведення виборів Президента України використовуються одномандатні виборчі округи, що були утворені відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» і діють на постійній основі.

Виборчі дільниці. Для підготовки, організації і проведення голосування та підрахунку голосів виборців використовуються виборчі дільниці, утворені на постійній основі відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України», а також спеціальні дільниці, що утворюються на тимчасовій основі.

Виборча дільниця може бути звичайною, спеціальною або закордонною. Звичайна та закордонна виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією та існують на постійній основі.

Виборчі дільниці утворюються з кількістю виборців від двадцяти осіб до двох тисяч п'ятисот осіб. Виборчі дільниці поділяються на:

- 1) малі — з кількістю виборців до 500 осіб;
- 2) середні — з кількістю виборців від 500 до 1500 осіб;
- 3) великі — з кількістю виборців понад 1500 осіб.

Якщо на відповідній території, у відповідному закладі чи установі налічується менше двадцяти виборців, за рішенням Центральної виборчої комісії на відповідній території, у відповідному закладі чи установі виборча дільниця може бути утворена з меншою від граничного значення чисельністю виборців. Закордонні виборчі дільниці можуть утворюватися з чисельністю більшою, ніж дві тисячі п'ятсот виборців.

Спеціальна виборча дільниця може існувати на постійній чи тимчасовій основі у випадках, передбачених Законом.

Спеціальні виборчі дільниці, що існують на тимчасовій основі, утворюються окружною виборчою комісією на підставі подань районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій чи виконавчих комітетів міських рад міст обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення, форма яких затверджується Центральною виборчою комісією. Зазначені подання повинні надійти до відповідної окружної виборчої комісії не пізніше як за тридцять п'ять днів до дня голосування.

Спеціальні виборчі дільниці призначені для організації та проведення голосування виборців у стаціонарних закладах охорони здоров'я, на суднах, які перебувають у день виборів у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах та інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування. У винятковому випадку спеціальні виборчі дільниці можуть утворюватися Центральною виборчою комісією на території військових частин (формувань).

Спеціальні виборчі дільниці утворюються за місцем розташування відповідних закладів чи установ або за місцем приписки судна чи полярної станції.

Центральна виборча комісія забезпечує оприлюднення на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії переліку звичайних та спеціальних виборчих дільниць, що утворені та діють на постійній основі, із зазначенням територіальних виборчих округів, до яких ці виборчі дільниці відносяться, номерів виборчих дільниць, їх меж чи установ (закладів), у яких вони утворені, адреси відповідних дільничних виборчих комісій та приміщень для голосування на чергових виборах Президента України не пізніш як за сто днів, а на позачергових та повторних виборах не пізніш як за п'ятдесят днів до дня виборів.

Виборчі дільниці, що існують на тимчасовій основі, утворюються не пізніш як за тридцять днів до дня виборів. У винятковому випадку спеціальна виборча дільниця може утворюватися Центральною виборчою комісією не пізніш як за десять днів до дня виборів у разі утворення нового стаціонарного закладу охорони здоров'я, установи виконання покарань, слідчого ізолятора чи іншого закладу (установи) з тимчасовим перебуванням виборців з обмеженими можливостями пересування, непередбаченого виходу у плавання судна під Державним Прапором України, на території військової частини (формування) за поданням відповідної окружної виборчої комісії або Міністерства оборони України.

Складання списків виборців, їх перевірка та уточнення. Списки виборців складаються з метою: по-перше, надати можливість проголосувати кожному виборцеві, забезпечивши цим реалізацію конституційного принципу загального виборчого права, по-друге, виключити можливість участі у виборах осіб, які не мають права голосу або не можуть його реалізувати.

Розрізняють два види списків виборців:

1) особистий список, до якого вносяться дані тих громадян, які добровільно зареєструвалися у відповідному органі влади з метою участі у виборах. Така система діє в США, Франції, тощо;

2) публічний список, тобто обов'язковий, який складається за ініціативи держави:

а) список, що складається шляхом обходу членів територіальних громад відповідних населених пунктів уповноваженими представниками державної влади (Канада, Великобританія та ін.);

б) список, що складається шляхом автоматичної реєстрації членів територіальних громад офіційними представниками публічної влади на місцях (Німеччина, Швейцарія, Україна).

Відповідно до статті 31 Закону України «Про вибори Президента України», органи ведення Державного реєстру виборців складають попередні списки виборців для звичайних виборчих дільниць відповідно до Закону України «Про Державний реєстр виборців», а також виготовляють іменні запрошення, передбачені частиною другою статті 32 Закону «Про вибори Президента України».

Складання попередніх списків виборців здійснюється у порядку, встановленому Центральною виборчою комісією.

До попереднього списку виборців на виборчій дільниці включаються громадяни України, яким виповнилося або на день виборів виповниться вісімнадцять років і які мають право голосу, виборча адреса яких відповідно до відомостей Державного реєстру виборців відноситься до цієї виборчої дільниці. Виборець може бути включений до списку виборців тільки на одній виборчій дільниці.

Кожен громадянин має право ознайомитися із списком виборців у приміщенні відповідної дільничної виборчої комісії та перевірити правильність внесених до нього відомостей. Громадянин має право звернутися до відповідної дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Державного реєстру виборців чи суду за місцезнаходженням

виборчої дільниці щодо допущених при складанні попереднього списку виборців помилок, у тому числі невключення, неправильного включення або виключення із списку виборців його або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися.

Голосування проводиться у день виборів та у день повторного голосування з 8 до 20 години. На закордонних виборчих дільницях голосування проводиться за місцевим часом країни, де утворені ці дільниці.

Голосування виборців на виборах Президента України здійснюється за допомогою виборчих бюлетенів з виборів Президента України (далі — виборчий бюлетень).

Форма, колір і текст виборчого бюлетеня для голосування в день виборів Президента України, а також форма виборчого бюлетеня для повторного голосування затверджуються Центральною виборчою комісією не пізніше як за двадцять два дні до дня виборів. Текст виборчого бюлетеня для повторного голосування затверджується Центральною виборчою комісією не пізніше як за десять днів до дня повторного голосування. Ступені захисту виборчого бюлетеня встановлюються Центральною виборчою комісією.

Виборчі бюлетені є документами суворої звітності.

Окружна виборча комісія не раніше як за сім днів до дня виборів або дня повторного голосування приймає виборчі бюлетені в упаковці підприємства-виготовлювача від представника Центральної виборчої комісії, уповноваженого здійснити таку передачу бюлетенів рішенням Центральної виборчої комісії, на своєму засіданні. Про прийняття виборчих бюлетенів окружна виборча комісія складає протокол за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. Протокол складається в трьох примірниках і підписується всіма членами окружної виборчої комісії та представником Центральної виборчої комісії, які здійснюють передачу виборчих бюлетенів, а також кандидатами на пост Президента України, їх

довіреними особами, офіційними спостерігачами, які присутні на засіданні комісії. Перший примірник протоколу передається до Центральної виборчої комісії, другий — зберігається в окружній виборчій комісії, третій — невідкладно вивіщується в приміщенні окружної виборчої комісії для загального ознайомлення.

Окружна виборча комісія забезпечує збереження і охорону виборчих бюлетенів, отриманих від Центральної виборчої комісії. Виборчі бюлетені зберігаються у приміщенні окружної виборчої комісії в закритому сейфі (металевій шафі), який опечатується стрічкою з проставленням на ній підписів усіх присутніх на засіданні комісії та печатки комісії. Сейф (металева шафа або окрема кімната) постійно (до передачі виборчих бюлетенів дільничним виборчим комісіям) перебуває під охороною поліцейського.

Окружна виборча комісія не раніш як за три дні, але не пізніш як за 24 години до дня виборів або дня повторного голосування, на своєму засіданні передає всі виборчі бюлетені дільничним виборчим комісіям в упаковці підприємства–виготовлювача. Від імені кожної дільничної виборчої комісії виборчі бюлетені приймають не менш як три члени кожної дільничної виборчої комісії, уповноважені на це її рішенням.

Члени дільничної виборчої комісії транспортують отримані виборчі бюлетені до приміщення дільничної виборчої комісії у супроводі поліцейського, на якого покладається обов'язок охорони.

Виборчі бюлетені зберігаються у приміщенні дільничної виборчої комісії в закритому сейфі (металевій шафі), який опечатується стрічкою з проставленням на ній підписів усіх присутніх на засіданні комісії та печатки комісії і постійно (до дня голосування) перебуває під охороною поліцейського.

Голосування проводиться у спеціально відведених та облаштованих приміщеннях, в яких обладнуються кабінки (кімнати) для таємного голосування та визначаються місця видачі виборчих бюлетенів і

встановлення виборчих скриньок. Обладнання приміщення для голосування покладається на дільничну виборчу комісію.

У приміщенні для голосування або безпосередньо перед ним дільнична виборча комісія в обов'язковому порядку розміщує плакати, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори Президента України, інформаційні плакати кандидатів на пост Президента України, які розміщуються в алфавітному порядку (в порядку розміщення кандидатів у виборчому бюлетені).

Виборчі бюлетені видаються членами дільничної виборчої комісії на підставі списку виборців по відповідній виборчій дільниці за умови пред'явлення виборцем документа, який посвідчує його особу.

Виборчі бюлетені заповнюються виборцем особисто в кабіні (кімнаті) для таємного голосування. Під час заповнення виборчих бюлетенів забороняється присутність інших осіб, здійснення фото- та відеофіксації у будь-який спосіб. Виборець, який внаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії скористатися допомогою іншого виборця, крім членів виборчої комісії, кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів.

У разі якщо виборець, заповнюючи бюлетень, допустив помилку, він має право невідкладно звернутися з письмовою заявою до члена виборчої комісії, який видав йому виборчий бюлетень, з проханням видати йому інший виборчий бюлетень. Член виборчої комісії видає інший виборчий бюлетень у порядку, встановленому Законом, тільки в обмін на зіпсований, про що робить відповідну позначку в списку виборців напроти прізвища виборця і розписується. Зіпсований виборчий бюлетень негайно погашається як невикористаний, про що складається акт. Зіпсований і погашений виборчий бюлетень при підрахунку голосів враховується як невикористаний і запаковується разом із контрольним талоном у пакет з невикористаними

виборчими бюлетенями. Повторна видача виборчого бюлетеня замість невірно заповненого не допускається.

За 5 хвилин до 20 години голова дільничної виборчої комісії оголошує про закінчення голосування та зачинення виборчої дільниці о 20 годині. Виборці, які на 20 годину прийшли до дільниці для голосування, мають право проголосувати. Для забезпечення реалізації цього права виборців один із членів комісії о 20 годині за дорученням голови дільничної виборчої комісії підходить до входу в приміщення для голосування та запрошує всіх виборців, які ще не проголосували, зайти у приміщення для голосування та зачиняє двері. Після виходу з приміщення для голосування останнього виборця приміщення зачиняється і в ньому залишаються тільки члени виборчої комісії та особи, які мають право бути присутніми на засіданні виборчої комісії.

Відповідно до статті 77 Закону України «Про вибори Президента України», виборцю, який внесений до списку виборців на виборчій дільниці, але за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатний пересуватися самостійно, дільнична виборча комісія надає можливість голосувати за місцем перебування цього виборця.

Підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування і результатів виборів Президента України — це законодавчо встановлена процедура, спрямована на визначення кількості голосів, поданих за певних кандидатів.

Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці здійснюється відкрито і гласно членами дільничної виборчої комісії на її засіданні, яке проводиться у тому ж приміщенні, де відбувалося голосування.

Засідання дільничної виборчої комісії починається відразу після закінчення голосування, проводиться без перерви і закінчується після складення та підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідних виборчих округах та інші документи дільничної виборчої комісії передаються відповідній окружній виборчій комісії на її засіданні.

Зміст протоколу про підрахунок голосів виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній на судні, що перебуває в день виборів у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, після його підписання членами дільничної виборчої комісії невідкладно передається дільничною виборчою комісією за допомогою технічних засобів зв'язку до відповідної окружної виборчої комісії з обов'язковою наступною передачею до неї першого і другого примірників протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Зміст протоколу про підрахунок голосів виборців на закордонній виборчій дільниці після його підписання членами дільничної виборчої комісії невідкладно передається дільничною виборчою комісією за допомогою технічних засобів зв'язку до Центральної виборчої комісії з обов'язковою наступною передачею до неї першого і другого примірників протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці через відповідні центральні органи виконавчої влади в порядку, встановленому Центральною виборчою комісією.

Окружна виборча комісія зобов'язана встановити підсумки голосування в межах територіального виборчого округу не пізніше ніж на п'ятий день з дня проведення виборів незалежно від кількості виборчих дільниць у відповідному окрузі, щодо яких прийнято рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним. Визнання голосування недійсним у межах територіального виборчого округу забороняється. Протокол про підсумки голосування у межах територіального виборчого округу невідкладно після підписання транспортується до Центральної виборчої комісії. До речі, визнання голосування недійсним у межах закордонного виборчого округу не допускається.

Встановлюють результати виборів Центральна виборча комісія, територіальні та окружні виборчі комісії.

Центральна виборча комісія на своєму засіданні протягом десяти днів, але не пізніше ніж на третій день з дня отримання всіх протоколів окружних виборчих комісій про підсумки голосування в межах відповідних територіальних виборчих округів на підставі цих протоколів, у тому числі з поміткою «Уточнений», та протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в межах закордонного виборчого округу, встановлює результати виборів Президента України, про що складає протокол. Центральна виборча комісія зобов'язана встановити результати виборів Президента України незалежно від кількості виборчих дільниць/виборчих округів, на яких/в межах яких голосування не було організоване і проведене відповідно до вимог статей 76 або 77 Закону «Про вибори Президента України».

Відомості про підсумки голосування цифрами і прописом заносяться до протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в день виборів Президента України.

Обраним у день виборів Президентом України вважається кандидат, який одержав на виборах більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Про обрання Президента України Центральна виборча комісія оформлює протокол. У протоколі Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в день виборів Президента України при цьому зазначаються прізвище та ініціали кандидата, який обраний Президентом України.

Повідомлення про результати голосування у день виборів Президента України та про прийняте Центральною виборчою комісією за підсумками голосування рішення публікується нею в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» не пізніш як на третій день після підписання протоколу про результати голосування.

Повторне голосування призначається Центральною виборчою комісією на третю неділю після дня виборів.

До виборчого бюлетеня для повторного голосування включаються два кандидати на пост Президента України, які у підсумку голосування у день виборів одержали найбільшу кількість голосів.

Якщо один із кандидатів, включених до виборчого бюлетеня для повторного голосування, не пізніш як за дванадцять днів до дня повторного голосування зняв свою кандидатуру шляхом подання письмової заяви до Центральної виборчої комісії і Центральна виборча комісія прийняла рішення про скасування реєстрації кандидата, включеного до виборчого бюлетеня для повторного голосування, Центральна виборча комісія невідкладно приймає рішення про включення до виборчого бюлетеня кандидата, наступного за кількістю одержаних у день виборів голосів.

Центральна виборча комісія на своєму засіданні на підставі протоколів окружних виборчих комісій про підсумки повторного голосування в межах відповідних територіальних виборчих округів не пізніш як на десятий день з дня повторного голосування встановлює та оголошує результати повторного голосування з виборів Президента України, про що складає протокол.

Якщо до бюлетеня для повторного голосування було внесено дві кандидатури, обраним Президентом України за підсумками повторного голосування вважається кандидат, який за підсумками повторного голосування одержав більшу, ніж інший кандидат, кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Якщо до виборчого бюлетеня для повторного голосування було включено лише одну кандидатуру, кандидат вважається обраним Президентом України, якщо він одержав більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Якщо в результаті повторного голосування обидва кандидати, що балотувалися, набрали однакову кількість голосів або якщо голосування проводилося по одній кандидатурі і вона не отримала більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, вибори Президента України визнаються Центральною виборчою комісією такими, що не відбулися.

Офіційне оголошення результатів виборів. Центральна виборча комісія на своєму засіданні оприлюднює результати виборів Президента України, про що зазначається у протоколі засідання комісії, із зазначенням прізвища, імені, по батькові обраного Президента України, його року народження, професії, посади (заняття), місця роботи, місця проживання, партійності, суб'єкта висування.

Офіційним оголошенням результатів виборів Президента України є опублікування результатів виборів Президента України у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» із зазначенням прізвища, імені, по батькові обраного Президента України, його року народження, професії, посади (заняття), місця роботи, місця проживання, партійності, суб'єкта висування.

Офіційне оголошення результатів виборів Президента України є підставою для звільнення з роботи (посади), не сумісної із зайняттям поста Президента України, та прийняття рішення про припинення дії іншого представницького мандата особи, обраної Президентом України.

Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше як через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів.

Новообраний Президент України набуває повноважень з моменту складення присяги Українському народові на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Після складення присяги Центральна виборча комісія вручає новообраному Президенту України посвідчення Президента України.

Припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій. Повноваження окружної виборчої комісії припиняються через десять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів виборів Президента України у порядку, встановленому Законом.

Повноваження дільничної виборчої комісії припиняються через п'ять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів виборів Президента України.

Дільнична виборча комісія припиняє свою діяльність одночасно з припиненням її повноважень.

Отже, функціональне призначення стадій виборчого процесу полягає у забезпеченні послідовного за часом і поетапного за змістом виконання різноманітних виборчих дій і процедур, котрі у підсумку забезпечують легітимний характер виборів та обрання відповідних виборних осіб.

Суб'єкти виборчого процесу мають право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються процесу виборів, у судовому і позасудовому порядку. Особи, винні в порушенні виборчого законодавства, притягуються до конституційної, адміністративної, кримінальної, дисциплінарної відповідальності в порядку, встановленому законом. Прикладом конституційної санкції за порушення виборчого законодавства може бути визнання виборів недійсними.

2. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Поліцейський зобов'язаний: 1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; 2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; 3) поважати і не порушувати права і свободи людини; 4) надавати невідкладну, зокрема, домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Під час несення служби з забезпечення публічної безпеки та порядку на виборчій дільниці поліцейський зобов'язаний:

1. Познайомитися з головою виборчої комісії, заступником голови, секретарем комісії та, за можливості, іншими членами комісії, керівником установи, у приміщенні якої розташована виборча дільниця.

2. Ознайомитися з інформацією, якою володіє голова виборчої комісії, з питань забезпечення публічного порядку та безпеки.

3. Ознайомитися з приміщенням ділянки та особливостями несення служби, а саме:

- вивчити територію, що прилягає до приміщення, де розташована виборча ділянка, можливості непомітного підходу до нього, наявність парканів огорожі, під'їзних шляхів;

- ознайомитися з технічним укріпленням вікон на першому поверсі, наявністю зовнішніх драбин, що ведуть на горище або інші поверхи, та можливістю несанкціонованого проникнення сторонніх осіб у приміщення, де розташована виборча ділянка, особливо в нічний час;

- ознайомитися з центральним та запасними виходами, технічною укріпленістю дверей, наявністю на них замків, у тому числі внутрішніх засувів;

- перевірити наявність виходу на горище, його технічну укріпленість;

- вивчити наявність підвалів та входів до них з приміщення та ззовні, їх технічну укріпленість та можливості несанкціонованого проникнення через них сторонніх осіб до приміщення, де розташована виборча ділянка;

- вивчити інші можливості несанкціонованого проникнення до приміщення, де розташована виборча ділянка, сторонніх осіб, особливо в нічний час, та інші чинники, що можуть створювати загрозу для наряду поліції під час несення ним служби із забезпечення публічної безпеки та порядку або небезпеку пошкодження приміщення, майна та документації виборчої ділянки;

- визначити місцезнаходження вогнегасників та протипожежних кранів;

- ознайомитися зі схемою евакуації громадян з приміщення у разі виникнення пожежі;

- визначити місцезнаходження стаціонарного телефону, його номер та можливість телефонувати з нього до територіальних органів поліції, у тому числі в нічний час;

- визначити місце розташування в приміщенні центрального електророзподільного щита та можливість вільного доступу до нього сторонніх осіб;

- визначити місцезнаходження санвузла та туалету;

- визначити місце постійного розташування тимчасового поста (перебування наряду) з підтримання публічного порядку та безпеки в денний та нічний час;

- визначити порядок харчування під час несення служби;

- уточнити основні та додаткові номери стаціонарних і мобільних телефонів аварійних та чергових служб, керівництва територіального органу управління, чергової частини;

- ознайомитися з порядком несення служби;

- доповісти в чергову частину територіального органу поліції про заступання на службу із забезпечення публічного порядку та безпеки біля виборчої дільниці.

Під час несення служби на виборчий дільниці поліцейський зобов'язаний:

1. Перебувати на території, де розташована виборча дільниця, у місці, визначеному для несення служби нарядом із забезпечення публічної безпеки та порядку.

2. У денний час здійснювати патрулювання біля будівлі, де розташована виборча дільниця, а в нічний час — у приміщенні, де розташована виборча дільниця.

3. Після закінчення роботи виборчої комісії та взяття під охорону сейфів із виборчою документацією (бюлетенями) зробити запис у робочому зошиті в розділі «Прийом–передача приміщення виборчої дільниці та сейфів з виборчими бюлетенями».

4. Здійснити обхід усіх внутрішніх незачинених приміщень з метою виявлення сторонніх осіб, які залишилися в них. У разі їх виявлення із дотриманням заходів особистої безпеки установити їх особу, мету перебування в приміщенні після закінчення роботи виборчої комісії та доповісти про факт виявлення сторонніх осіб у приміщенні, де розташована виборча дільниця, телефоном у чергову частину територіального органу поліції.

5. Під час здійснення обходу приміщень звертати увагу на залишені увімкнене освітлення в закритих приміщеннях, до яких відсутній доступ наряду, можливі несправності водопровідної та каналізаційної систем, які можуть призвести до підтоплення приміщення виборчої дільниці. У разі виявлення таких несправностей інформувати аварійні служби, чергову частину територіального органу поліції, голову виборчої комісії або його заступника, керівника установи, де розташована виборча дільниця.

6. У разі надходженні інформації від голови виборчої комісії, членів виборчої комісії, інших громадян про порушення громадського порядку або інших заяв та повідомлень — поінформувати чергового чергової служби або начальника територіального органу поліції відповідно до схеми зв'язку та змісту інформації, що надійшла.

7. Інформувати чергову частину територіального органу поліції про оперативну обстановку на виборчій дільниці відповідно до схеми зв'язку та у визначений час. У разі виникнення порушень громадського порядку або інших подій, що створюють загрозу членам виборчої комісії, громадянам, наряду поліції, порушень порядку голосування, тощо негайно телефонувати до чергової частини територіального органу поліції, інших підрозділів та служб згідно зі схемою зв'язку та вживати заходів для усунення згаданих порушень.

8. У разі появи офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій працівники поліції повинні:

– про прибуття, перебування на території певних районів, у місцях розташування виборчих комісій або виборчих дільниць та вибуття іноземного спостерігача, а також про місце його тимчасового проживання негайно доповісти черговому чергової служби органу поліції;

– у разі звернення до них офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій насамперед у коректній формі попросити їх пред'явити посвідчення, що видається Центральною виборчою комісією, та документ, що засвідчує особу;

– у разі порушення іноземним спостерігачем громадського порядку чи правил дорожнього руху вживати заходів реагування, ураховуючи конкретну ситуацію, у межах законодавства України, про що невідкладно доповідати черговому чергової служби органу поліції;

– у разі звернення офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій із заявою про скоєння злочину вживати заходів реагування, про що невідкладно доповідати черговому чергової служби органу поліції;

– за будь-яких умов поводитися коректно, не давати приводів для непорозумінь та можливих провокацій.

Категорично забороняється приймати від іноземців подарунки чи сувеніри, брати від них на зберігання чи передавати їм будь-які речі або предмети.

9. Суворо дотримуватися правил особистої безпеки, зберігання та поводження з табельною зброєю, засобами індивідуального захисту та правил активної оборони.

Так, під час несення служби із засобами особистої безпеки працівник поліції зобов'язаний керуватись статтями 42–46 Закону України «Про Національну поліцію» та Наказом МВС від 01.02.2016 р. № 70 «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю», а саме категорично забороняється:

- 1) виймати зброю (боєприпаси) з кобури (спеціального спорядження, підсумка) без потреби;
- 2) тримати палець на спусковому гачку без необхідності;
- 3) знімати запобіжник з положення «запобігання» у всіх випадках, не пов'язаних зі стрільбою;
- 4) закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола, що при пострілі може призвести до його роздуття чи розриву;
- 5) безпідставно спрямовувати ствол зброї у бік людей, транспорту, будинків, інших будівель та споруд. За необхідності зброя спрямовується на поверхню, яка в змозі прийняти кулю, наприклад: на землю, стовбур дерева, кулеуловлювач або вгору під кутом 45–60 градусів;
- 6) залишати зброю без нагляду, а також передавати її іншим особам;
- 7) користуватися без необхідності чужою зброєю та/або зброєю, навички поводження з якою відсутні;
- 8) проводити чищення зброї у невідведених для цього місцях, змащувати її бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами, допускати наявність відкритого полум'я під час її чищення;
- 9) при поводженні з боєприпасами допускати їх пошкодження, забруднення, тощо.
10. Під час несення служби діяти відповідно до законодавства, бути ввічливим до громадян, мати охайний вигляд.
11. Надавати інформацію громадянам, що прийшли для голосування, тільки в межах компетенції органів та підрозділів поліції.
12. Налагодити та підтримувати взаємодію з представниками ЗМІ, за необхідності надавати їм допомогу в межах компетенції поліції. У разі вчинення будь-яких правопорушень щодо представників ЗМІ або за їх участю, виникнення інших надзвичайних пригод і нештатних ситуацій негайно інформувати ГУНП. Уживати відповідних заходів реагування та мінімізації можливих негативних наслідків.

Працівники поліції, що несуть службу на виборчій дільниці, повинні перебувати у поліцейському однострою відповідно до сезону або у формі, визначеній начальником органу (командиром підрозділу).

На однострої поліцейського розміщується нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона.

Поліцейському заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак, а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню її за допомогою технічних засобів.

Поліцейський, який виконує функції в цивільному одязі, зобов'язаний мати при собі нагрудний знак, передбачений цією частиною, крім випадків, коли наявність нагрудного знака перешкоджає проведенню негласної слідчої (розшукової) дії.

Поліцейським підрозділу спеціального призначення номер нагрудного знака додатково зазначається на однострої і на шоломі таким чином, щоб його було можливо прочитати або зафіксувати за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли такі поліцейські відповідно до рішень уповноважених осіб поліції виконують завдання в режимі секретності.

3. АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Під час транспортування виборчих бюлетенів (передень виборів)

До початку голосування на виборчій дільниці працівник поліції **повинен супроводжувати транспортування виборчих документів** з відповідної окружної виборчої комісії, забезпечивши охорону цієї документації (Закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори Президента України»). Відповідно до положень зазначених законів, під час транспортування документів **будь-кому забороняється розпечатувати пакети з виборчими бюлетенями та іншою документацією.**

3.2. Охорона виборчих бюлетенів до дня голосування.

В день виборів наряд поліції повинен ретельно обстежити територію, прилеглу до будівлі виборчої дільниці, усі приміщення виборчої дільниці, особливо приміщення для голосування, з метою виявлення підозрілих предметів чи речовин. Потім разом із головою комісії необхідно перевірити наявність майна та цілісність опечатаних приміщень і сейфів, де зберігається виборча документація. Про результати обстеження слід негайно доповісти оперативному штабу поліції (з подальшою доповіддю відповідному оперативному штабу ГУНП).

Охорона виборчих бюлетенів поліцією закінчується в момент початку підготовчого засідання дільничної виборчої комісії в день голосування.

3.3. Охорона публічного порядку та безпеки у день голосування

Під час голосування наряд поліції забезпечує охорону виборчих прав громадян та публічний порядок на території виборчої дільниці. Працівники поліції вживають заходів щодо недопущення або припинення протиправних вчинків. Про всі випадки порушень законності вони негайно доповідають оперативному черговому та оперативному штабу ВП (ГУНП), повідомляють голові виборчої комісії.

Працівникам поліції забороняється втручатися в процес виборів, виконувати будь-які доручення членів виборчої комісії, не пов'язані із забезпеченням охорони прав виборців та забезпеченням охорони публічного порядку, давати консультації та пропагувати свої погляди щодо кандидатів на виборні посади, політичних партій (виборчих блоків), які їх висунули, надавати будь-яку допомогу виборцям у заповненні виборчих бюлетенів, відволікатися та самовільно покидати місце несення служби на виборчій дільниці.

3.3.1. Дії працівників поліції під час виявлення вибухового пристрою на виборчій дільниці або отримання повідомлення про можливе замінування

У разі виявлення на дільниці вибухового пристрою/підозрілого предмету	У разі отримання повідомлення про можливий вибух по телефону
1. Негайно доповісти оперативному черговому територіального органу поліції, черговому оперативного штабу та повідомити голову дільничної виборчої комісії. 2. Обгородити місце знаходження підозрілого предмету. 3. З урахуванням положень Законів України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори	1. Черговий територіального органу поліції негайно доповідає керівництву поліції, оперативному штабу, повідомляє наряд поліції, що охороняє виборчу дільницю, та голову відповідної дільничної виборчої комісії про одержане повідомлення. 2. За узгодженою з головою виборчої комісії вказівкою керівництва територіального органу поліції наряд поліції здійснює безпечну евакуацію громадян, не

<p>Президента України» у разі прийняття рішення виборчою комісією про призупинення її діяльності невідкладно вжити заходів щодо безпечної евакуації усіх громадян, але не допускати паніки.</p> <p>4. Забезпечити охорону виборчих бюлетенів.</p> <p>5. Ужити доцільних заходів щодо встановлення і затримання підозрілих осіб.</p> <p>6. Після усунення небезпеки повідомити голову дільничної виборчої комісії про можливість продовження роботи.</p>	<p>допускаючи паніки. При цьому слід точно виконувати положення частини другої статті 83 Закону України «Про вибори народних депутатів України», якою організація проведення голосування та підтримання у приміщенні належного порядку покладаються на дільничну виборчу комісію.</p> <p>3. При виявленні предметів або речовин, які викликають підозру, наряду поліції слід негайно доповісти оперативному черговому поліції. До прибуття працівників вибухово-технічної служби встановити кордони небезпечної зони, обгородити її та обмежити доступ до неї.</p> <p>4. Забезпечити охорону виборчих бюлетенів.</p> <p>5. Після прибуття працівників вибухово-технічної служби інформувати старшого про місце знаходження підозрілого предмета (предметів).</p> <p>6. Після усунення небезпеки повідомити голову дільничної виборчої комісії про можливість продовження роботи</p>
---	---

Дії працівників поліції у разі отримання повідомлення про можливий вибух по телефону чи іншому каналу зв'язку

Ситуація 1. Заява або повідомлення надходить оператору телефонної лінії «102» від свідків–очевидців (працівників виборчої дільниці, виборців, тощо) або на спеціальну лінію від патрульних поліцейських, які несли службу по охороні громадського порядку на вказаних вище об'єктах і виявили предмет, схожий на вибуховий пристрій, чи речовину, схожу на вибухівку.

Дана ситуація є найбільш сприятливою для організації дій щодо перевірки інформації, забезпечення безпеки, попередження вибуху або мінімізації його наслідків. Так, черговий чергової частини має можливість отримати детальну інформацію щодо точного місцезнаходження небезпечного об'єкта, його зовнішнього вигляду, особливостей приміщення, оточуючої місцевості і споруд, а також особливостей зовнішності особи

(осіб), причетної до закладення вибухівки, шляхів підходу і відходу правопорушників та іншу важливу вихідну інформацію.

Ситуація 2. Повідомлення про небезпеку вибуху надходить оператору телефонної лінії «102» від особи, яка здійснила замінування приміщення чи прилеглої території виборчої дільниці та погрожує приведенням вибухового пристрою у дію.

Ця ситуація є вкрай небезпечною, адже невідомим залишається місцезнаходження вибухівки і ступінь її небезпеки. Підрозділам і службам необхідно діяти в умовах обмеженої інформації і в стані підвищеної готовності до захисту від наслідків вибуху.

Ситуація 3. Повідомлення про замінування об'єкта надходить електронною поштою на адресу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, керівництво якої потім повідомляє (доповідає) про дану подію до відділів національної поліції.

Вказана ситуація набула розповсюдження на території міста Харкова та Харківської області, відомі такі інциденти й у інших областях України. Особливість даної ситуації полягає в тому, що повідомлення, як правило, надходять з території Російської Федерації.

Розглянемо детально порядок дій працівників Національної поліції і Експертної служби МВС України у вказаних ситуаціях реагування на надходження заяв і повідомлень про загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв.

Відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затвердженої Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 р., при прийомі заяв або повідомлень оператором телефонної лінії «102» про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв **черговий чергової частини повинен:**

1) негайно доповісти про цей факт керівникові органу досудового розслідування;

2) направити на місце події найближчі наряди патрульної поліції, задіяні в системі єдиної дислокації, а також дільничного офіцера поліції;

3) забезпечити своєчасне інформування та виклик на місце спеціалістів–вибухотехніків, кінолога зі службовим собакою з пошуку вибухівки;

4) проінформувати відповідні територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій та заклади охорони здоров'я України.

Працівники поліції, які першими прибувають на місце події за повідомленням про загрозу вибуху, повинні негайно почати евакуацію людей, а також забезпечити охорону місця події.

Евакуація людей проводиться на безпечну відстань: на відкритій місцевості — не менше 100 метрів, у будівлі — не менше 50 метрів або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості. Навколо небезпечної ділянки (території можливого ураження вибухом) виставляється оточення на безпечній відстані та забезпечується охорона місця події. Місце небезпеки огорожується сигнальною стрічкою або/та іншими контрольними засобами.

Визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон *відповідальний по територіальному органу, підрозділу поліції* за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи або спеціаліста–вибухотехніка.

Працівникам поліції *категорично забороняється* у місці виявлення вибухового пристрою:

- наближатися до вибухового пристрою;
- торкатися вибухового пристрою, намагатись його розібрати, перемістити, тощо;
- користуватись мобільним і радіозв'язком;

- гучно розмовляти чи користуватись гучномовцем;
- вчиняти інші небезпечні дії, що можуть спровокувати детонацію вибухового пристрою.

Керівник органу досудового розслідування, який отримав інформацію від чергового чергової частини, визначає слідчого, якому доручає невідкладно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та здійснити виїзд у складі слідчо-оперативної групи для перевірки інформації і здійснення досудового розслідування за даним фактом. Керівник органу досудового розслідування також негайно інформує про цю подію керівника органу, підрозділу поліції.

У разі підтвердження інформації про вчинення кримінального правопорушення з використанням вибухівки чи вибухового пристрою керівник органу, підрозділу поліції (у разі його відсутності — особа, яка виконує його обов'язки) зобов'язаний особисто виїхати на місце події.

На місці вибуху або місці виявлення і вилучення вибухового пристрою, вибухівки (чи їх знешкодження) *керівник органу досудового розслідування особисто повинен:*

- 1) забезпечити проведення огляду місця події слідчо-оперативною групою;
- 2) організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій;
- 3) забезпечити залучення додаткових сил та засобів у разі такої необхідності;
- 4) виконати інші заходи для забезпечення встановлення події кримінального правопорушення та особи (осіб), причетної (-них) до його вчинення.

До складу слідчо-оперативної групи, яка виїздить на місце події у разі повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей, знищенням чи пошкодженням об'єктів

власності, іншими тяжкими наслідками, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, входять наступні учасники:

- слідчий (старший СОГ);
- працівник оперативного підрозділу;
- інспектор–криміналіст (технік–криміналіст);
- кінолог зі службовим собакою;
- кінолог зі службовим собакою з пошуку вибухівки;
- спеціаліст–вибухотехнік або група спеціалістів–вибухотехніків.

Всі працівники поліції, які задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням (можливим використанням) вибухових матеріалів, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту, зокрема, бронежилетами і шоломами.

Старшим слідчо-оперативної групи виступає слідчий, але *розпорядження спеціалістів–вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції.*

Необхідно зауважити на тому, що безпосереднє обстеження місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами проводять спеціалісти–вибухотехніки за участю кінолога зі спеціальним собакою з пошуку вибухівки.

До прибуття спеціалістів–вибухотехніків огляд місця події не проводиться.

По прибуттю на місце події **спеціалісти–вибухотехніки** повинні:

1) доповісти про готовність приступити до виконання покладених завдань керівнику органу, підрозділу поліції, а у разі їх відсутності — відповідальному від керівництва або слідчому — старшому СОГ;

2) узгодити свої дії зі старшим СОГ з метою недопущення втрати слідів вчиненого кримінального правопорушення;

3) прийняти заходи щодо фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі із застосуванням фото- та відеозйомки в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку;

4) здійснити пошук і огляд вилучених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження із ними;

5) прийняти і узгодити із старшим СОГ рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) з виявленими боєприпасами, вибуховими матеріалами, пристроями, речовинами, засобами ініціювання;

6) видати слідчому СОГ на кожний виявлений вибуховий матеріал довідку про рівень його небезпечності;

7) скласти і видати слідчому СОГ у разі знищення (знешкодження) вибухових матеріалів акт про їх знищення (знешкодження);

8) упакувати вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, забезпечуючи надійну їх фіксацію в упаковці;

9) у разі прийняття рішення про можливість вилучення виявлених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечити транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів.

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки **слідчий — старший СОГ зобов'язаний:**

1) організувати проведення огляду за місцем можливого знаходження вибухового пристрою, після завершення якого (але не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення) внести відомості до ЄРДР;

2) керувати діями всіх учасників огляду місця події та координувати зусилля всіх на виконанні головних завдань;

3) у разі необхідності інформувати чергового чергової частини про необхідність залучення додаткових сил і засобів для виконання головних завдань розслідування і забезпечення безпеки, доповідати про це керівництву територіального органу, підрозділу поліції.

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки **працівник оперативного підрозділу, який входить до складу СОГ, зобов'язаний:**

1) встановити очевидців правопорушення і опитати їх про обставини виявлення ними ознак використання вибухових пристроїв і вибухівки, ознаки зовнішності осіб, причетних до вчинення, шляхи їх підходу і відходу з місця події, особливості їх дій та ін.;

2) забезпечити невідкладне встановлення номера телефону абонента, на який здійснено повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та/або номера телефону абонента, з якого здійснено таке повідомлення;

3) встановити наявність камер відеоспостереження на прилеглий до місця події території та об'єктах інфраструктури;

4) про результати вжитих заходів проінформувати (безпосередньо на місці події усно, а потім письмово рапортом) слідчого.

В ході подальшого досудового слідства за дорученням слідчого працівник оперативного підрозділу забезпечує виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки.

Результат обстеження спеціалістами–вибухотехніками території місця події може обумовити виникнення наступних типових ситуацій:

1) здійснено виявлення, вилучення і огляд вибухових речовин, вибухового пристрою або такого, що його нагадує;

2) здійснено виявлення і знешкодження вибухового пристрою;

3) отримано інформацію про відсутність небезпечних вибухових матеріалів та пристроїв.

Тільки після отримання вказаних даних, за погодженням із керівником органу, підрозділу поліції (відповідальним від керівництва або старшим СОГ) керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події членів СОГ та залучених спеціалістів.

Виявлені в ході огляду боєприпаси, вибухові матеріали, пристрої, речовини, засоби ініціювання вилучаються, описуються та упаковуються спеціалістами–вибухотехніками, про що слідчим вносяться відповідні відомості до протоколу огляду, в якому також зазначається установа, до якої спеціалісти–вибухотехніки надалі доставлятимуть вилучене. Речові докази при цьому зберігаються у спеціальному приміщенні цієї установи в безпечному стані. Під час вилучення указаних предметів та речовин обов'язково проводиться фото- або відеозапис.

В подальшому в ході досудового розслідування кожен з вилучених речових доказів (вибухова речовина, пристрій, уламки, залишені вибухом, елементи корпусу, вражаючих елементів вибуху, контакти, тощо) підлягає окремому детальному огляду. Після чого слідчий повинен визначити і скласти клопотання до слідчого судді про призначення відповідної судової експертизи. Після отримання ухвали слідчого судді на призначення експертизи слідчий надає письмове доручення спеціалістам–вибухотехнікам про транспортування вилучених речовин та боєприпасів до експертної установи (де наявне приміщення для їх зберігання) або до обладнаного приміщення вибухотехнічного підрозділу (де наявне таке приміщення) з подальшим транспортуванням до експертної установи.

Під час та після проведення огляду місця події та інших першочергових дій та заходів керівник органу досудового розслідування повинен:

1) проводити консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;

2) перевіряти якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення, у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події негайно організувати проведення повторного або додаткового огляду, у тому числі за участю спеціалістів, працівників експертних установ;

3) організувати своєчасне призначення експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів;

4) забезпечити виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки;

5) заслухати звіти членів СОГ, надати методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, під час розслідування яких виникали ускладнення.

Дії працівників поліції у разі виявлення на ділянці вибухового пристрою/підозрілого предмета

Слід звернути увагу на те, що реагування працівників поліції на повідомлення про злочини, пов'язані із організацією або вчиненням терористичних актів, огляд місця події пов'язані з виникненням трьох типових ситуацій початкового етапу розслідування.

Ситуація 1. Огляд необхідно провести на місці, де вже стався вибух.

У даній ситуації основними тактичними завданнями є наступні: 1) детальна фіксація обстановки місця вибуху; 2) виявлення, фіксація і вилучення залишків вибухового пристрою та вибухової речовини для вирішення питання про її групову належність, особливості конструкції, спосіб виготовлення, вибуховий еквівалент, тощо; 3) встановлення даних про

осіб, причетних до вчинення злочину із використанням вибухівки, особливості їх дій на місці події, шляхи підходу і відходу.

Ситуація 2. Огляд необхідно проводити на місці, де виявлено факт закладення вибухового пристрою, вибухівки чи інших засобів масового ураження людей. Загроза вибуху при цьому відсутня або її рівень є мінімальним.

Основними тактичними завданнями в цій ситуації є наступні:

- 1) фіксація факту виявлення в конкретному місці предмета, схожого на вибуховий пристрій, вибухівку чи інші засоби масового ураження людей;
- 2) детальна фіксація ознак предмета, схожого на вибуховий пристрій, вибухівку чи інші засоби масового ураження людей;
- 3) вилучення, пакування та транспортування цього небезпечного предмета із забезпеченням всіх умов безпеки поводження з ним.

Ситуація 3. Огляд необхідно проводити на місці, де закладено вибуховий пристрій, вибухівку чи інші засоби масового ураження людей. Загроза вибуху чи іншої небезпеки при цьому є високою.

Основними тактичними завданнями у цій ситуації є наступні:

- 1) забезпечення евакуації людей на безпечну відстань;
- 2) огороження території можливого ураження;
- 3) виявлення і знешкодження вибухового пристрою або іншого засобу чи речовини масового ураження людей;
- 4) детальна фіксація обстановки місця вибуху чи іншої небезпеки;
- 5) виявлення, фіксація і вилучення залишків вибухового пристрою, вибухової речовини чи іншого засобу масового ураження людей для вирішення питання про групову належність цього об'єкта, особливості конструкції, спосіб виготовлення, вибуховий еквівалент, тощо;
- 6) встановлення даних про осіб, причетних до підготовки терористичного акту, особливості їх дій на місці події, шляхи підходу і відходу, тощо.

Серед загальних вимог, яких слід дотримуватись під час проведення огляду місця у всіх вищевказаних ситуаціях, необхідно виділити наступні.

1. Спеціалісти–вибухотехніки перед виїздом на місце події повинні отримати всю відому інформацію про подію та її окремі обставини. З урахуванням конкретної обстановки, в якій необхідно діяти, і завдань підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади. Це положення стосується й роботи інших спеціалістів, зокрема, судових медиків, інспекторів–криміналістів, тощо.

2. До протоколу огляду місця події обов'язково вносяться відомості про спеціалістів, які взяли участь у проведенні огляду, про результати огляду місця події, а також інформація про застосовані технічні засоби виявлення, фіксації, вилучення слідів злочину.

3. Носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано хід і результати огляду місця події, додаються до протоколу.

4. За результатами проведення огляду місця події залучені спеціалісти повинні проконсультувати слідчого з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів–слідоносіїв, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів.

5. Керівництво слідчих підрозділів повинно забезпечити контроль за якістю роботи підлеглих та спеціалістів під час проведення огляду місця події і вжити заходів щодо підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів.

До укомплектування учасників огляду місця події повинно входити наступне матеріально-технічне оснащення:

- засоби для огороження території чи приміщення, що підлягає огляду;
- засоби освітлення;
- засоби фото- і відеофіксації, аксесуари до них;
- підсобні інструменти (лопати, лом, пила, тощо) для розбору завалів, сміття, для взяття проб та зразків з місця події;

- навіси;
- металошукачі, магнітні підйомники;
- криміналістична валіза;
- пакувальний матеріал.

Спеціалісти–вибухотехніки, як правило, використовують хімічні та технічні валізи, що містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок вибухової речовини, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу вибухової речовини та пороху, інструменти та приналежності для вилучення уламків перешкод та роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом. Зокрема, працівники відділу вибухотехнічної та пожежотехнічної експертизи оснащені пересувною вибухотехнічною лабораторією та сучасним спеціальним вибухотехнічним обладнанням, зокрема, роботом для дистанційного знешкодження та транспортування вибухових пристроїв, рентген-установкою для дослідження вибухових пристроїв, гідродинамічним руйнувачем, приладом дистанційного пересування (маніпулятором), вибухозахисними костюмами (EOD-7, EOD-9), тощо.

Учасники огляду також повинні бути забезпечені засобами для надання медичної допомоги, спеціальним одягом та засобами захисту.

На початковому етапі огляду приміщення виборчої ділянки при отриманні повідомлення про замінування робота учасників слідчо-оперативної групи виконується у наступному порядку.

Керівник вибухотехнічної групи надає розпорядження своїм підлеглим щодо підготовки спеціального обладнання, необхідного для ліквідації небезпеки на місці інциденту.

Після цього приступає до роботи кінолог із спеціалізованим службовим собакою, що натренований на пошук вибухівки. Територія об'єкта обстежується на предмет знаходження вибухових речовин чи їх залишків.

Якщо службовий собака реагує на запах вибухівки, кінолог позначає сигналом наявність небезпеки у цьому місці і відходить від нього.

За допомогою робототехнічного комплексу для дистанційного знешкодження та транспортування вибухових пристроїв Digital Vanguard ROV Allen-Vanguard виробництва Канади проводиться обстеження та транспортування небезпечного предмета (на який відреагував службовий собака) у спеціально підготовлене місце. Робототехнічний комплекс виконаний на гусеничній ході, здатний долати перешкоди міського типу, збиратися по сходах та обладнаний спеціальним маніпулятором для захоплення і переміщення підозрілих предметів. Керування комплексом здійснюється дистанційно, на відстані до 500 метрів, за допомогою радіозв'язку. Для цього робот обладнаний трьома камерами, зображення з яких виводиться на пульт керування типу «ноутбук». Крім того, на механічну руку робота можливо встановити додаткове обладнання, наприклад, гідродинамічний руйнівач, рентгенотелевізійну установку, тощо. У випадку неможливості розрядити вибуховий пристрій, за допомогою гідродинамічного руйнівача проводиться його знищення без вибуху, шляхом пострілу високошвидкісним струменем води.

У випадку розташування саморобного вибухового пристрою у важкодоступному місці, що недосяжне для робота, до предмета висувається спеціаліст–вибухотехнік, споряджений у вибухозахисний костюм типу EOD-9 виробництва Канади, який встановлює та прицілює гідродинамічний руйнівач вибухових пристроїв типу Disruptor Water Gun. Після відходу вибухотехніка проводиться постріл та, після руйнування, обстеження фрагментів вибухового пристрою на предмет встановлення ступеню небезпеки, а також виявлення та вилучення слідів.

В залежності від конкретної ситуації, за рішенням керівника спеціальних вибухотехнічних робіт, може бути застосоване й інше обладнання: лазерні визначники дротових командних ліній, пристрої блокування керованих по радіо вибухових пристроїв, газоаналізатори, ендоскопи, ручні маніпулятори для операцій із вибуховими пристроями, тощо.

Після знешкодження вибухового пристрою слідчий організує проведення огляду місця підготовки терористичного акту. Основними завданнями слідчо-оперативної групи є:

- виявлення, фіксація і вилучення відбитків пальців рук на залишках предмета, в якому розміщувався вибуховий пристрій;
- вилучення всіх елементів (залишків) вибухового пристрою для забезпечення проведення вибухотехнічної експертизи;
- збір інформації про осіб, причетних до організації терористичного акту;
- організація затримання по «гарячих слідах» осіб, причетних до вчинення цього злочину;
- інші тактичні завдання, типові для розслідування злочинів, пов'язаних із вчиненням терористичних актів.

Організація техніко-криміналістичного забезпечення під час локалізації та знешкодження вибухових пристроїв на місці події базується на взаємодії всіх учасників слідчо-оперативної групи та представників інших відомств і служб (пожежних, медичних співробітників, спеціалістів газових, теплових і електричних мереж, тощо). Дії учасників огляду місця події спрямовані на вибір раціональних і ефективних рішень щодо попередження вибуху; його локалізації та зменшення шкоди при можливому спрацюванні вибухового пристрою; здійснення транспортування вибухового пристрою на місце знешкодження; збору речових доказів на місці виявлення вибухових речовин і вибухових пристроїв; попереднього їх дослідження. Під час огляду проводяться взаємні консультації спеціалістів–вибухотехніків, спеціалістів–криміналістів, працівників оперативних підрозділів та інших учасників слідчо-оперативної групи, оперативне обговорення різних варіантів вирішення ситуацій, що виникають у ході огляду.

Перед початком проведення перевірки приміщення виборчої дільниці оглядаються й очищуються підходи до них. Після цього перевіряється смуга вздовж усього периметру території цих об'єктів. Безпечні підходи й смуги

вздовж усього периметру повинні бути чітко позначені. Організується евакуація людей з об'єктів на відстані не менше 100 м від місця можливого ураження. Група, що займається перевіркою одного приміщення (чи ділянки території), має складатися з двох кваліфікованих спеціалістів, працюючих у парі. Ніхто, крім них, не повинен знаходитись у приміщенні (чи на території) під час розмінування. На великих площах може бути задіяно дві й більше групи. У цьому разі між ними мають дотримуватися безпечні дистанції, з чітко окресленими межами (секторами обстеження). Як правило, дві стіни або два поверхи, що знаходяться між групами розмінування, вважаються мінімальними безпечними відстанями. По завершенню перевірки підходів до будівлі виборчої дільниці й прилеглої території керівник групи визначає найбільш безпечний спосіб проникнення в приміщення. При визначенні місця проникнення необхідно брати до уваги наступне:

- дверний прохід (вхід у споруду чи окреме приміщення) завжди вважається найбільш небезпечним;

- вікна є найзручнішим місцем для встановлення мін-пасток. Відповідно, особливу увагу при обстеженні вікон варто звернути на поверхню ґрунту ззовні споруди й підлогу всередині приміщення на предмет встановлення вибухових пристроїв натискної дії.

Пересуватися по території обстеження слід повільно, остерігатися пасток (вони можуть спрацьовувати від натягнутого дроту чи вібровимикача, при натисканні або можуть бути встановлені на двері). Ніхто не повинен нічого торкатися. Якщо щось лежить не на своєму звичайному місці або іншим чином викликає підозру, необхідно позначити це місце. При перевірці приміщень особливу увагу слід приділяти суміжним приміщенням, які зв'язані з кабінетами керівників, апаратних управлінь, приміщенням для зберігання коштовностей, тощо. Видаляються всі декоративні прикраси й орнаменти, які можуть послужити місцем для установа вибухового пристрою. Перевіряються всі вентиляційні шахти, водостічні та дощові труби й інші місця, де можлива установка вибухового пристрою.

У разі виявлення вибухонебезпечного або підозрілого предмета категорично забороняється:

- допускати в зону підвищеної небезпеки сторонніх осіб, у тому числі начальників та керівників органів і підрозділів;
- механічно впливати на підозрілий об'єкт (ударяти, кидати його, тощо);
- смикати за дроти, що з нього виглядають;
- непередумано вмикати та вимикати перемикачі, а також перерізати дроти і розтяжки, які знаходяться на предметі.

Заходи, спрямовані на локалізацію і знешкодження вибухових пристроїв, здійснюють тільки спеціалісти–вибухотехніки, які вирішують наступні завдання.

1. Дослідивши місце виявлення вибухового пристрою, його габаритні і конструктивні параметри, визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідків. Спільно зі спеціалістом–вибухотехніком визначають зони евакуації людей з приміщень і на відкритій місцевості, дають рекомендації стосовно безпечної відстані знаходження транспортних засобів і спеціального устаткування, підготовки засобів локалізації вибухового пристрою, визначають необхідність і тривалість відключення газо-, водо- та електропостачання на об'єктах.

2. Детально вивчають конструкцію вибухового пристрою з використанням технічних засобів дослідження (рентгеноскопія, газоаналізатори, стетоскопи, тощо).

3. Забезпечують локалізацію вибухового пристрою для зниження осколочної та фугасної дії вибуху.

4. Базуючись на оперативній інформації, аналізі конструктивних параметрів вибухового пристрою, оцінці наслідків можливого вибуху, приймають рішення щодо способу знешкодження вибухового пристрою.

5. Після кожної маніпуляції з конструкцією вибухового пристрою з метою його знешкодження проводять оцінку результату та визначають ступінь існуючої небезпеки.

6. За необхідності приймають (узгоджуючи з керівником СОГ) рішення про транспортування вибухового пристрою на полігон чи до вибухової камери, дають рекомендації щодо вибору маршруту слідування та його організації.

7. Знешкоджуючи вибуховий пристрій у полігонних умовах чи в умовах вибухової камери, вибирають відповідні завдання подальшого експертного дослідження вибухового пристрою та його фрагментів, способи й засоби демонтажу підривника та бойової частини.

Під час огляду місця підготовки терористичного акту у приміщенні виборчої ділянки рекомендовано брати участь двом групам спеціалістів. Так, перша група забезпечує безпеку на місці події, а друга — надає допомогу слідчому у виявленні, фіксації та вилученні вибухового пристрою, небезпечних речовин чи інших засобів масового ураження людей і слідів їх використання.

Під час проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт:

- залучається не менше двох спеціалістів–вибухотехніків;
- головною метою спеціаліста–вибухотехніка є запобігання травмуванню або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя;
- кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти–вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;
- у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати, тощо) працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

– при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;

– спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;

– забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків чи частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу, тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;

– входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху.

Якщо спеціалісти–вибухотехніки дозволяють роботу в місцях виявлення вибухового пристрою, то спеціаліст–криміналіст здійснює пошук і вилучення слідів транспортних засобів, взуття, одягу, слідів–предметів, мікрооб’єктів. У випадках, коли спеціалісти–вибухотехніки не дозволяють наближатися до місця установки вибухового пристрою, доцільно діяти наступним чином.

1. Спеціаліст–вибухотехнік, забезпечений засобами захисту, здійснює з різних ракурсів і позицій відеозйомку вибухового пристрою, місця його установки, предметів і слідів, що знаходяться поруч.

2. На виносному моніторі чи моніторі, встановленому на відеокамері, здійснюється перегляд записаного відеоматеріалу. Під час перегляду відбувається консультація між спеціалістами–вибухотехніками стосовно конструкції вибухового пристрою і способу його знешкодження та надання спеціалістом–криміналістом рекомендацій щодо вилучення чи збереження слідів на місці установки вибухового пристрою.

3. Спеціаліст–криміналіст забезпечує спеціаліста–вибухотехніка необхідними засобами (рукавички, пінцет, пакувальний матеріал, тощо) та

вказує, яким чином і які вилучати сліди. Ті сліди, які вилучити спеціалісту–вибухотехніку буде важко, необхідно прикрити підручним матеріалом (дошкою, коробкою) та помітити. Після локалізації вибухового пристрою чи його знешкодження фіксацію та вилучення зазначених слідів здійснює спеціаліст–криміналіст.

4. Під час локалізації і знешкодження вибухового пристрою спеціаліст–вибухотехнік фіксує особливості застосування тих чи інших засобів: характер впливу, потужність, напрямок, режими охолодження чи НВЧ-впливу. Така фіксація необхідна для подальшого дослідження знешкодженого вибухового пристрою та його фрагментів на предмет його реконструкції, встановлення способу виготовлення та навиків виробника, оцінки властивостей ураження, придатності та ступеня готовності до вибуху.

Якщо стан вибухового пристрою дозволяє його транспортування, то знешкодження проводиться на полігоні. Для транспортування використовуються контейнери, що дозволяють локалізувати вибух масою до 5 кг у тротиловому еквіваленті. В умовах відсутності вказаних контейнерів використовується вантажний бортовий автомобіль, у кузові якого розміщується ящик розміром не менше 1 м х 1 м х 1 м, наполовину заповнений піском. Усередині ящика в невелике заглиблення в піску розміщується вибуховий пристрій. Маршрут руху автомобіля з вибуховим пристроєм повинен проходити в стороні від населених пунктів, дитячих установ, густозаселених районів міста, нафто- та газопроводів і сховищ, мостів, тунелів і шляхопроводів. Консультації з вибору маршруту та супроводження по ньому здійснюють працівники патрульної поліції. Із автомобіля, що рухається слідом за транспортом із вибуховим пристроєм, здійснюється відеозапис руху колони.

Як спосіб знешкодження вибухового пристрою в ряді випадків використовується його підрив шляхом піднесення до нього впритул антенного пристрою приладу нелінійної локації. За кордоном випускаються спеціальні переносні «знищувачі бомб» (Bomb Ranger), що підривають

радіокеровані вибухові пристрої шляхом швидкого перебору можливих команд керування на відстані до 1 км.

Знешкоджений без вибуху вибуховий пристрій за участю спеціаліста оглядається та попередньо досліджується (без розбирання) на наявність слідів пальців рук, маркувань, надписів, тощо, фотографується з різних ракурсів і упаковується в жорстку тару — коробку чи ящик, наповнені ганчір'ям. Така упаковка дозволяє уникнути зайвої тряски та ударів, зменшуючи таким чином ризик руйнування вузлів і схем підривника, контактів і замикачів.

У разі виявлення вибухових пристроїв і їх детонації може виникнути пожежа. Тому до складу слідчо-оперативної групи рекомендується включати й спеціаліста з числа працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Останні повинні вживати негайних заходів, спрямованих на своєчасне гасіння пожежі з максимальним збереженням слідової картини та недопущенням виникнення інших вибухів (детонації інших вибухових пристроїв під дією вогню).

Заключний етап огляду місця події при перевірці інформації про замінування об'єкта полягає в фіксації ходу та результату цієї слідчої (розшукової) дії. Основним способом фіксації є складання протоколу огляду місця події з усіма до нього додатками. До додаткових же способів фіксації слід віднести фотозйомку та відеозапис, складання планів. Складання протоколу та застосування додаткових засобів фіксації повинні здійснюватися із дотриманням положень, закріплених у ст.ст. 103–107 Кримінального процесуального кодексу України.

До протоколу огляду місця події в якості додатків долучаються наступні матеріали:

– відеозапис проведення спеціальних вибухотехнічних робіт щодо рентгенографування, розрядження, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;

- акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;
- довідка про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів;
- акт знешкодження (розрядження, руйнування, знищення) вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;
- фототаблиця;
- плани і схеми, графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, відбитки та зліпки, тощо.

З місця події обов'язково вилучаються у разі їх виявлення вибухові пристрої, вибухові речовини або конструктивно схожі на них предмети. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

У випадку ж детонації останніх вилученню також підлягають деформовані предмети зі слідами обвуглення, обплавлення, осколкових пошкоджень, а якщо таке вилучення неможливе, то відбираються відповідні зіскоби та змиви; проби ґрунту, обвуглення, а за наявності води — проба води, в якій можуть виявитися розчинні вибухові речовини чи їх окремі компоненти; залишки (обломки) вибухових пристроїв; одяг потерпілих, котрі знаходилися в безпосередній близькості від центру вибуху. При цьому, вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом–вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними. Пакування вибухонебезпечних предметів здійснюється спеціалістом–вибухотехніком таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові

речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару, тощо. Засоби ж підриву, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. Оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання засобів підриву повинні бути з'єднані між собою скруткою.

Якщо ж на місці події була виявлена тільки «лялька» (імітація вибухового пристрою), то вона й пакувальний матеріал обов'язково вилучаються. Також слід вилучати за наявності сліди людини, транспорту, знарядь злочину й інструментів, мікрочастинки, тощо.

3.3.2. Дії працівників поліції у разі дорожньо-транспортної пригоди за участю автомобіля, що перевозить бюлетені

1. Негайно доповісти черговому територіального підрозділу Національної поліції.
2. Якщо є потерпілі, надати лікарську допомогу та викликати швидку медичну допомогу.
3. Забезпечити охорону виборчих бюлетенів та місця події до прибуття слідчо-оперативної групи.
4. До прибуття слідчо-оперативної групи перевірити особи водіїв, затримати автотранспорт, що має відношення до ДТП.
5. Установити учасників і очевидців події, уточнити обставини ДТП.
6. Організувати доставку бюлетенів на потрібну виборчу дільницю (або до відповідної виборчої комісії).

3.3.3. Дії працівників поліції у разі вчинення хуліганських дій на території виборчої дільниці

1. Негайно доповісти про ситуацію, що склалася на виборчій дільниці, черговому чергової служби та повідомити голову дільничної виборчої комісії.
2. Викликати СОГ та резерв.
3. Вжити заходів щодо припинення хуліганських дій згідно зі ст.ст. 42–46 ЗУ «Про Національну поліцію» та затримання правопорушника (-ів).
4. За допомогою резерву, який прибув, відсікати сторонніх осіб від входів до дільниці та відновити її охорону.
5. Після прибуття слідчо-оперативної групи доповісти старшому про обставини події та далі діяти за його вказівками.

3.3.4. Дії працівників поліції у разі виявлення пожежі на виборчій дільниці

1. Негайно доповісти про ситуацію, що склалася на виборчій дільниці, черговому чергової служби та повідомити голову дільничної виборчої комісії.
2. Викликати працівників ДСНС та швидку медичну допомогу.
3. Організувати охорону виборчих бюлетенів.
4. Надати допомогу нарядам ДСНС, поліції, які прибули на місце події.
5. При підозрі, що був підпал, організувати охорону слідів можливого злочину.
6. Нарядам поліції, що прибули на місце події, ужити заходів з розшуку та затримання злочинців.

3.3.5. Дії працівників поліції у разі масових заходів під час виборів

1. Негайно доповісти про ситуацію, що склалася на виборчій дільниці, черговому чергової служби та повідомити голову дільничної виборчої комісії.
2. Роз'яснити громадянам, що вони порушують чинне законодавство.

3. У разі непокори і продовження спроб проникнути із застосуванням сили — викликати резерв.

4. Застосовуючи спеціальні засоби, стати на перешкоді намаганням увірватися до приміщення, де працює виборча комісія чи знаходяться виборчі бюлетені.

5. З допомогою резерву, який прибув, відсікати натовп від входів до дільниці та відновити її охорону.

6. Силами резерву блокувати організаторів і активних учасників порушення громадського порядку, придушуючи їх опір.

3.3.6. Дії працівників поліції у разі виявлення факту вчинення злочину на виборчій дільниці

1. Доповісти черговому чергової служби.

2. Забезпечити охорону місця події.

3. За можливості, вжити заходів щодо встановлення особи/осіб правопорушника (-ів).

3. За наявності свідків події встановити їх особи.

4. Після прибуття слідчо-оперативної групи доповісти старшому про обставини події та далі діяти за його вказівками.

3.3.7. Дії працівників поліції у разі виявлення факту проведення агітації та інших закликів у день голосування

1. Про виявлену або отриману інформацію доповісти черговому чергової служби.

2. Установити очевидців і зібрати їх пояснення.

3. Повідомити голову дільничної виборчої комісії.

4. Скласти рапорт про виявлення правопорушення і передати зібрані матеріали СОГ, яка прибула на місце події.

3.4. Дії працівників поліції під час транспортування виборчих бюлетенів та інших документів після дня голосування

Після встановлення результатів голосування на виборчій дільниці працівник поліції **повинен супроводжувати транспортування виборчих документів** до відповідної окружної виборчої комісії, забезпечивши охорону цієї документації (Закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори Президента України»).

Так, відповідно до частини першої та другої статті 93 Закону України «Про вибори народних депутатів України», транспортування виборчих документів здійснюється членами дільничної виборчої комісії звичайної або спеціальної виборчої дільниці (крім спеціальних виборчих дільниць, утворених на суднах, що перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України) — представниками чотирьох різних партій, кандидатів у депутати (президенти), а саме: головою та заступником голови дільничної виборчої комісії та двома членами цієї виборчої комісії — представниками двох інших партій, кандидатів у депутати (президенти), які набрали найбільшу кількість голосів на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі. Їх обов'язково супроводжує поліцейський, який повинен забезпечити охорону при транспортуванні. За своїм бажанням інші члени дільничної виборчої комісії, кандидати у депутати (президента), їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі можуть супроводжувати транспортування документів. Супроводження транспортування виборчих документів іншими особами забороняється.

Під час транспортування виборчих документів забороняється розпечатувати пакети з виборчими бюлетенями та іншою виборчою документацією.

3. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Глава 15-А Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає відповідальність особи за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення.

Так, розглянемо більш детально склади адміністративних правопорушень, за якими співробітник поліції має право скласти протоколи про адміністративні правопорушення у відповідності до статті 255 Кодексу про адміністративні правопорушення.

Стаття 212⁷. Порухення порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів Державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців, списків громадян України, які мають право брати участь у референдумі, та використання таких списків

Порушення встановлених законом порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку та строків подання відомостей про виборців до органу Державного реєстру виборців, виборчої комісії, порушення порядку складання та подання списку виборців, списку громадян України, які мають право брати участь у референдумі, посадовою особою, на яку законом покладено такий обов'язок, —

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення встановлених законом порядку та строків надання списку виборців, списку громадян, які мають право брати участь у референдумі, відповідним виборчим комісіям, комісіям з референдуму, надання недостовірного списку виборців, списку громадян, які мають право брати участь у референдумі, посадовою особою, на яку законом покладено такий обов'язок, —

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення вимог закону про виготовлення нового примірника списку виборців для повторного голосування з урахуванням уточнень, внесених до списку виборців у день голосування, —

тягне за собою накладення штрафу на членів виборчої комісії від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212⁸. Порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі

Порушення права громадянина на ознайомлення в установленому законом порядку з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі, а так само відмова у видачі громадянину копії мотивованого рішення про відхилення його скарги (звернення) про внесення змін до відомостей Державного реєстру виборців або запиту щодо відомостей Державного реєстру виборців, про внесення змін до списку виборців, списку громадян, які мають право брати участь у референдумі, або порушення строків видачі копії такого рішення —

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212¹⁰. Порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації, агітація в день проведення референдуму

Здійснення передвиборної агітації особою, участь якої у передвиборній агітації заборонена законом, проведення передвиборної агітації поза строками, встановленими законом, чи в місцях, що заборонені законом, здійснення передвиборної агітації у формах і засобах, що суперечать Конституції або законам України, або інше порушення встановлених законом обмежень щодо ведення передвиборної агітації, крім випадків, передбачених

статтями 212⁹, 212¹³ та 212¹⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення, а так само агітація в день проведення референдуму —

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від п'ятдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212¹². Порухення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії

Порухення встановленого законом права кандидатів, політичних партій (блоків) на використання на рівних умовах будинків (приміщень) для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації —

тягне за собою накладення штрафу від вісімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212¹³. Виотовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск

Виотовлення або замовлення виотовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно, —

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розповсюдження (рознесення, вивішування, роздавання) під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно, а так само організація такого розповсюдження —

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від двадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212⁻¹⁴. Порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях

Порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях громадянином —

тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи матеріалів політичної реклами підприємствами — розповсюджувачами реклами —

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212⁻¹⁹. Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи

Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків за основним місцем роботи на час виконання ним повноважень члена виборчої комісії —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Звільнення члена виборчої комісії з роботи або переведення його на нижчу посаду з підстав, пов'язаних із виконанням його обов'язків у виборчій комісії, —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212⁻²⁰. Порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму

Порушення встановленого законом порядку опублікування документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму виборчою комісією чи засобом масової інформації, —

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Компетенція щодо розгляду даних справ по суті надана районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судам (суддям) (стаття 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

4. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Законодавець у Кримінальному кодексі України у розділі V передбачив відповідальність за злочини проти виборчих прав. Так, серед них необхідно виділити наступні склади злочинів:

Стаття 157. Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача

1. Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з обманом або примушуванням, а також ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин —

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі діяння, поєднані із застосуванням насильства, знищенням чи пошкодженням майна, погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження майна,—

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням свого службового становища, —

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

4. Втручання службової особи з використанням службового становища у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень, установлених законом, вчинене шляхом незаконної вимоги чи вказівки з метою вплинути на рішення виборчої комісії чи комісії з референдуму, —

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Стаття 158. Надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців

1. Умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців, умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців —

караються позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

2. Підробка або незаконне виготовлення, використання або зберігання незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів (виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, про підсумки голосування на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму та інших документів, які відповідно до законодавства відносяться до виборчих документів) —

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

3. Викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців чи учасників референдуму, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму або незаконне знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів або референдуму до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії чи комісії з референдуму, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму, або включення до такого протоколу завідомо недостовірних відомостей —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, членом виборчої комісії чи комісії з референдуму, службовою особою з використанням службового становища, кандидатом на виборах, представником чи уповноваженою особою політичної партії, місцевої організації політичної партії, довіреною особою кандидата на виборах або офіційним спостерігачем, або у разі якщо такі дії призвели до неможливості встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці, у відповідному виборчому окрузі чи до визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, —

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Стаття 158¹. Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз

1. Надання або отримання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі особою, яка не має права його надавати чи отримувати, або викрадення чи приховування виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, або надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі, або голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз —

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, кандидатом на виборах, членом виборчої комісії чи комісії з референдуму, довіреною особою кандидата на виборах, представником політичної партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії чи комісії з референдуму, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, членом ініціативної групи референдуму, офіційним спостерігачем на виборах або референдумі, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Стаття 158². Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму

1. Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму, а так само пошкодження виборчої документації або документів референдуму—

карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням влади або службового становища, —

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 159. Порухення таємниці голосування

1. Умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму, що виявилось у розголошенні змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі, —

карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене членом виборчої комісії або комісії з референдуму чи іншою службовою особою з використанням свого службового становища, —

карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

Стаття 159¹. Порухення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму

1. Подання завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації партії, кандидата на виборах —

карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або

обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Умисне здійснення внеску на підтримку політичної партії особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, умисне здійснення внеску на користь політичної партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі, умисне надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, а так само умисне отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі, умисне отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, умисне отримання такої фінансової (матеріальної) підтримки від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку, —

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно, —

караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або поєднані з вимаганням внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні

передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, —

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Великим розміром у цій статті визнається розмір суми грошових коштів, вартість майна, пільг, послуг, позик, переваг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, що у два чи більше разів перевищує встановлений законом максимальний розмір внеску на підтримку політичної партії чи максимальний розмір фінансової (матеріальної) підтримки на здійснення передвиборної агітації або агітації з референдуму.

Стаття 160. Підкуп виборця, учасника референдуму

1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем, учасником референдуму для себе чи третьої особи неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права або права голосу (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах або відмова від такого голосування, передання виборчого бюлетеня (бюлетеня для голосування на референдумі) іншій особі), незалежно від фактичного волевиявлення особи та результатів голосування, —

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Пропозиція, обіцянка або надання виборцю чи учаснику референдуму неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права чи права на участь у референдумі (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) більше одного разу,

голосування за окремого кандидата на виборах, кандидатів від політичної партії, місцевої організації політичної партії або відмова від такого голосування, передача виборчого бюлетеня іншій особі), —

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

3. Здійснення передвиборної агітації (агітації референдуму) шляхом надання підприємствам, установам, організаціям неправомірної вигоди або надання безоплатно товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством), робіт, послуг —

карається обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

4. Дії, передбачені частиною другою або третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи комісії з референдуму, членом ініціативної групи референдуму, кандидатом або його довіреною особою на виборах, представником політичної партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії чи комісії з референдуму, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, офіційним спостерігачем на виборах або референдумі, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

Примітка. У цій статті під неправомірною вигодою слід розуміти кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, вартість яких перевищує три відсотки розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

6. РОЗ'ЯСНЕННЯ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ОСОБИ – ПРАВОПОРУШНИКУ

СТАТТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

СТАТТІ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 268. Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною

допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, та про порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), встановлюються статтями 279¹-279⁴ цього Кодексу.

При розгляді справ про адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 44, статтями 51, 146, 160, 172⁴ - 172⁹, 173, 173², частиною третьою статті 178, статтями 185, 185¹, статтями 185⁷, 187 цього Кодексу, присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою. У разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом внутрішніх справ (Національною поліцією) піддано приводу.

Законами України може бути передбачено й інші випадки, коли явка особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, в орган (до посадової особи), який вирішує справу, є обов'язковою.

Стаття 307. Строки і порядок виконання постанови про накладення штрафу

Штраф має бути сплачений порушником не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, крім випадків, передбачених статтею 300¹ цього Кодексу, а в разі оскарження такої постанови - не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення.

У разі відсутності самостійного заробітку в осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративне правопорушення, штраф стягується з батьків або осіб, які їх замінюють.

Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України.

У разі несплати штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення документ, що підтверджує його сплату, або його копія не пізніше трьох робочих днів після закінчення строку, передбаченого частиною першою цієї статті, надсилається правопорушником до органу (посадовій особі), який виніс постанову про накладення цього штрафу.

Стаття 308. Примусове виконання постанови про стягнення штрафу

У разі несплати правопорушником штрафу у строк, установлений частиною першою статті 307 цього Кодексу, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

У порядку примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з правопорушника стягується:

подвійний розмір штрафу, визначеного у відповідній статті цього Кодексу та зазначеного у постанові про стягнення штрафу;

витрати на облік зазначених правопорушень. Розмір витрат на облік правопорушень визначається Кабінетом Міністрів України.

7. ДОСТАВЛЕННЯ ПОРУШНИКА

(Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 із змінами та доповненнями)

Стаття 259. Доставлення порушника

З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в поліцію, в підрозділ Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи до органу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, чи громадського пункту з охорони громадського порядку поліцейським, посадовою особою Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а при порушенні законодавства про державну таємницю - до органів Служби безпеки України її співробітником. Доставлення порушника з числа кадрових співробітників розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки у присутності офіційного представника цього органу.

При вчиненні порушень правил користування засобами транспорту, правил щодо охорони порядку і безпеки руху, правил спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, правил пожежної безпеки, санітарних норм на транспорті порушника може бути доставлено уповноваженою на те особою в поліцію, якщо у нього немає документів, що посвідчують особу, і немає свідків, які б могли повідомити необхідні дані про нього.

При вчиненні лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення, працівники державної лісової охорони, а в лісах колективних сільськогосподарських підприємств - працівники лісової охорони зазначених підприємств, уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, посадові особи інших органів, які здійснюють державний контроль за охороною і використанням тваринного світу, працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також поліцейські можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, у поліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради. Доставлення порушника може провадитись також членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, громадськими інспекторами охорони природи, громадськими

мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами органів рибоохорони та громадськими лісовими інспекторами.

У разі вчинення порушень вимог законодавства про охорону культурної спадщини, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення, уповноважені посадові особи органів охорони культурної спадщини, адміністрацій історико-культурних заповідників та історико-культурних заповідних територій можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до поліції чи до приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради для встановлення особи порушника та складення протоколу про адміністративне правопорушення.

У разі вчинення порушень земельного законодавства, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення, державні інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до поліції чи до приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради для встановлення особи порушника та складення протоколу про адміністративне правопорушення.

При вчиненні правопорушень, зв'язаних з посяганням на охоронювані об'єкти, інше майно, порушника може бути доставлено працівниками воєнізованої охорони у службове приміщення воєнізованої охорони або в поліцію для припинення правопорушень, встановлення особи порушника і складення протоколу про правопорушення.

При вчиненні правопорушень, пов'язаних із незаконним зберіганням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, порушника може бути доставлено до органів Служби безпеки України її працівником для встановлення особи порушника і складення протоколу про правопорушення.

Доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк.

Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більш як одну годину, якщо не встановлено інше.

У разі вчинення військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків правопорушень та в разі наявності обставин, зазначених у частині першій цієї статті, доставлення порушника уповноваженими на те посадовими особами здійснюється у підрозділи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

У разі порушення іноземцем або особою без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення, уповноважені посадові особи центрального органу виконавчої влади, що

реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, його територіальних органів і підрозділів можуть доставляти таких осіб у приміщення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, його територіальних органів і підрозділів, до поліції, до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, для встановлення особи порушника і з'ясування обставин правопорушення.

8. АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ (порядок його здійснення)

(Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 із змінами та доповненнями)

Стаття 261. Адміністративне затримання

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання, про кожний випадок адміністративного затримання осіб інформують у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Стаття 262. Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

1) органами внутрішніх справ (Національною поліцією) - при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширюванні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог поліцейського, при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та

інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України;

2) органами прикордонної служби - у разі незаконного перетинання або спроби незаконного перетинання державного кордону України, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду - виїзду, вчинення злісної непокори законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушення правил використання об'єктів тваринного світу в межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, у територіальному морі, внутрішніх водах та виключній (морській) економічній зоні України, порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну, порушення порядку в'їзду до району проведення антитерористичної операції або виїзду з нього;

3) старшою у місці розташування охоронюваного об'єкта посадовою особою воєнізованої охорони - при вчиненні правопорушень, зв'язаних з посяганням на охоронювані об'єкти, інше майно;

4) посадовими особами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України - у разі вчинення військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків військових адміністративних правопорушень, дрібного хуліганства, злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, публічних закликів до невиконання вимог цієї особи, порушення правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів, дрібного викрадення чужого майна, у разі розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях, появи у громадських місцях у п'яному вигляді, порушення правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, а також у разі порушення правил дорожнього руху водіями чи іншими особами, які керують військовими транспортними засобами;

5) органами Служби безпеки України - при порушенні законодавства про державну таємницю або здійсненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, зберіганні спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;

6) посадовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів - у разі вчинення прихованої від огляду передачі або спроби передачі будь-яким способом особам, яких тримають у слідчих

ізоляторах і установах виконання покарань, алкогольних напоїв, лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання, а також інших заборонених для передачі предметів;

7) посадовими особами, уповноваженими на те центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, - при порушенні законодавства про перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства і транзитний проїзд через територію України.

Стаття 263. Строки адміністративного затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години.

Осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України або до району проведення антитерористичної операції чи виїзду з них, порушили прикордонний режим, режим у пунктах пропуску через державний кордон України або режимні правила у контрольних пунктах в'їзду-виїзду, правила використання об'єктів тваринного світу в межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, у територіальному морі, внутрішніх водах та виключній (морській) економічній зоні України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також іноземців та осіб без громадянства, які не виконали рішення про заборону в'їзду в Україну, порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через територію України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення - до трьох діб.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Список використаної літератури:

1. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / Калюк О. М., Константинов С. Ф., Куліков В. А. та ін.; за ред. Кулікова В. А. Київ: Освіта України, 2016. 230 с.
2. Адміністративна діяльність органів поліції України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 432 с.
3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.
4. Адміністративна діяльність поліції: підручник / В. В. Серєда, М. П. Гурковський, Ю. С. Назар та ін.; за заг. ред. В. В. Серєди. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 776 с.
5. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: [підруч.] / За заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. Харків: Золота миля, 2011. 584 с.
6. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: навч. посібник / За заг. ред. заслуженого юриста України В. А. Глуховєрі. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 264 с.
7. Посібник для працівників органів внутрішніх справ на місцевих виборах 25 жовтня 2015 року / Загальна редакція Чалого А. М. Упорядники: Шашкін І. О., Пікуль С. Т. URL: <https://www.slideshare.net/alinaoplehanova/25-2015-52671720> (дата доступу 29.12.2018).
8. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.;

передм. В. В. Сокурєнка]. Харків, 2016. 408 с.

9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, зареєстрована в Мін'юст України від 31.07.2017 № 937/30805. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата доступу 29.12.2018).

10. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України № 1339 від 03.11.2015, зареєстрована в Мін'юст України 06.11.2015 №1392/27837. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата доступу 29.12.2018).

11. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції від 8.10.1998 р. № 53/5, зареєстрованим в Мін'юст України 3.11.1998 р. № 705/3145, із змінами і доповненнями відповідно наказу Мін'юст України від 29.12.2006, зареєстрована в Мін'юст України № 1393/13267. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата доступу 29.12.2018).

12. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

14. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата доступу 29.12.2018).
16. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата доступу 29.12.2018).
17. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (дата доступу 29.12.2018).
18. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 № 474-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/474-14> (дата доступу 29.12.2018).
19. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. № XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
20. Про Дисциплінарний Статут Національної поліції України: Закон України від 15 бер. 2018 р. № 2337-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 54. Ст. 1882.
21. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
22. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
23. Про затвердження Інструкції з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 4 лип. 2016 р. № 595. *Офіційний вісник України*. 2016. № 63. Ст. 2139.
24. Про затвердження інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23 трав. 2017 р. № 440. *Офіційний вісник*

України. 2017. № 56. Ст. 1656.

25. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лют. 2018 р. № 111. *Офіційний вісник України*. 2018. № 31. Ст. 1098.

26. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 лист. 2015 р. № 1376. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Ст. 3405.

27. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 лист. 2015 р. № 1395. *Офіційний вісник України*. 2015. № 88. Ст. 2964.

28. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС від 01.02.2016 № 70. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16> (дата доступу 29.12.2018).

29. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2971.

30. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовт. 1996 р. № 393/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

31. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

32. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (дата доступу 29.12.2018).

33. Про національну безпеку України: Закон України: від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

34. Про Національну поліцію: Закон України: від 2 лип. 2015 р.
№ 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 63. Ст. 2075.

Для нотаток

Для нотаток